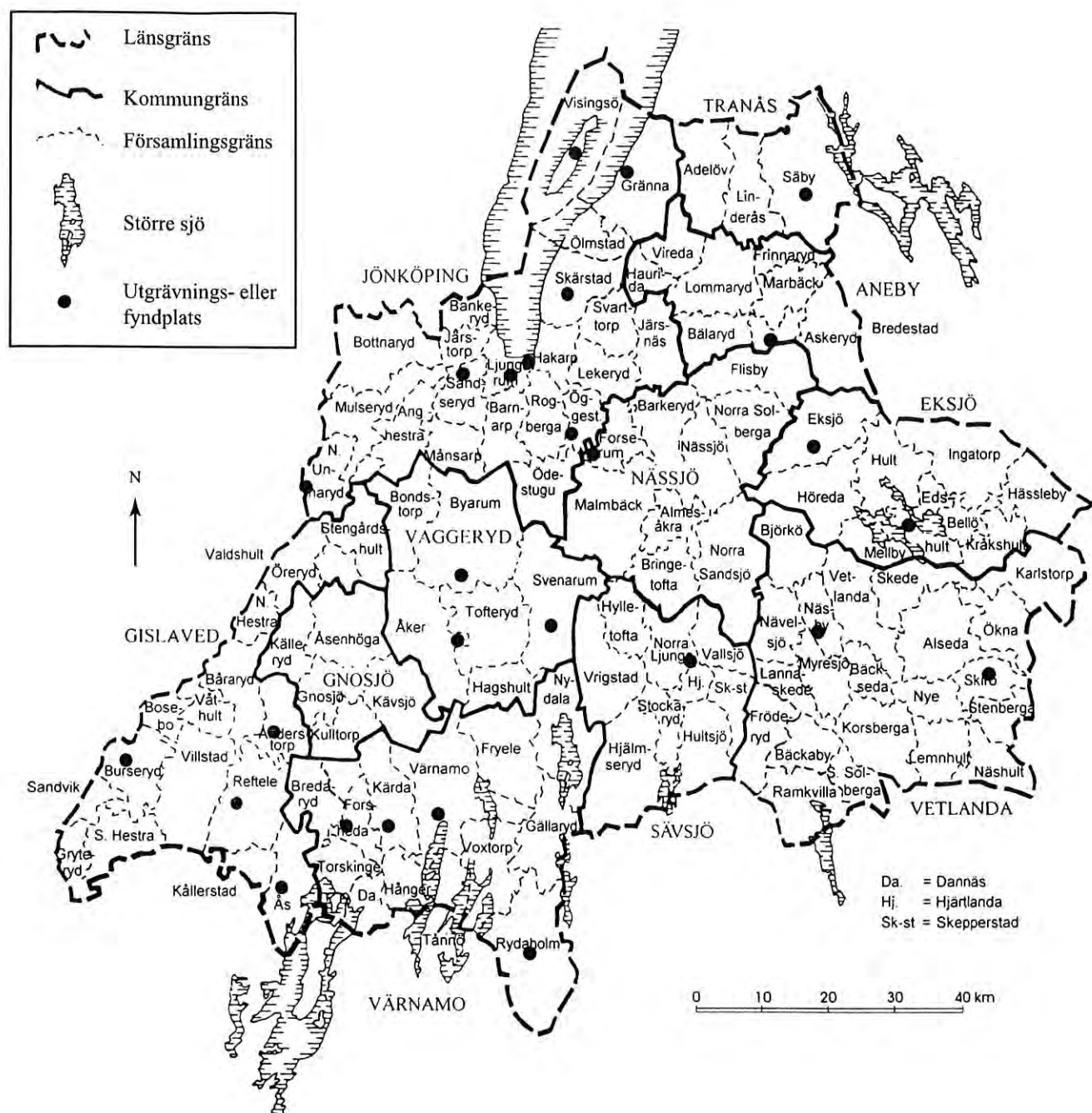


UTGRÄVNINGS- OCH FYNDPLATSER I JÖNKÖPINGS LÄN



1. Hur många utgrävnings-/fyndplatser ligger högst 10 km från länsgränsen?

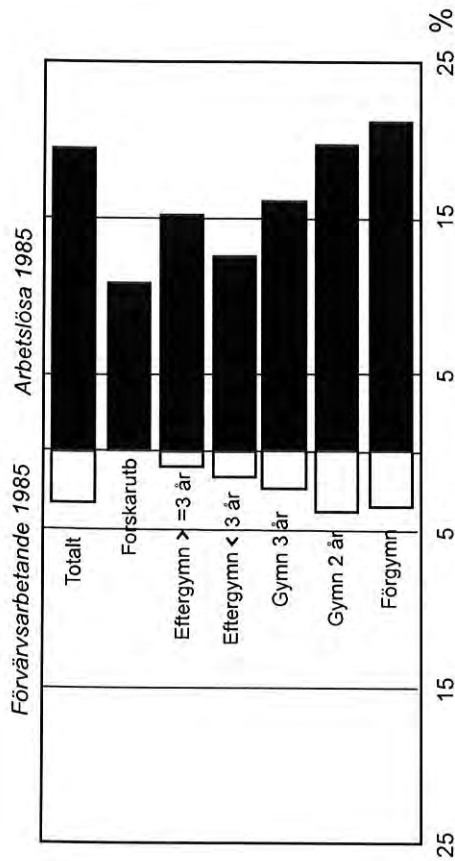
A 3
B 7
C 11
D 15
E 19

2. Hur stor area har Vetlanda kommun enligt kartan?

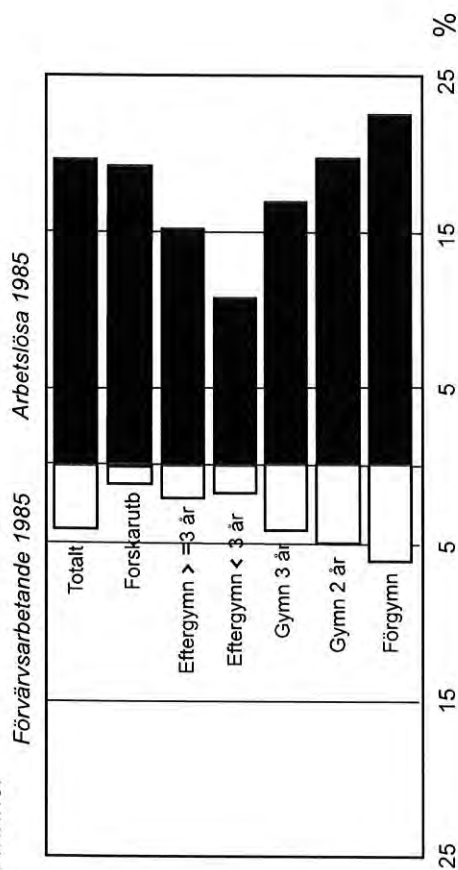
A 100 km²
B 200 km²
C 1 000 km²
D 1 600 km²
E 2 400 km²

ARBETSLÖSHET PÅ 80-TALET OCH PÅ 90-TALET

Män

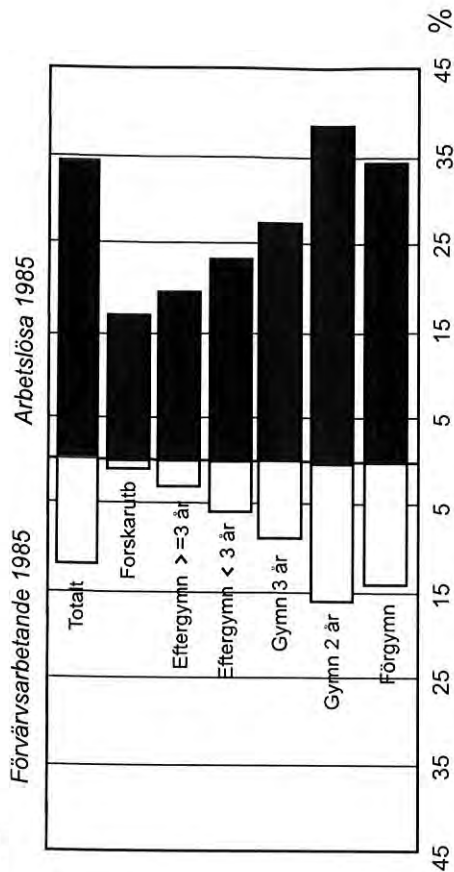


Kvinnor

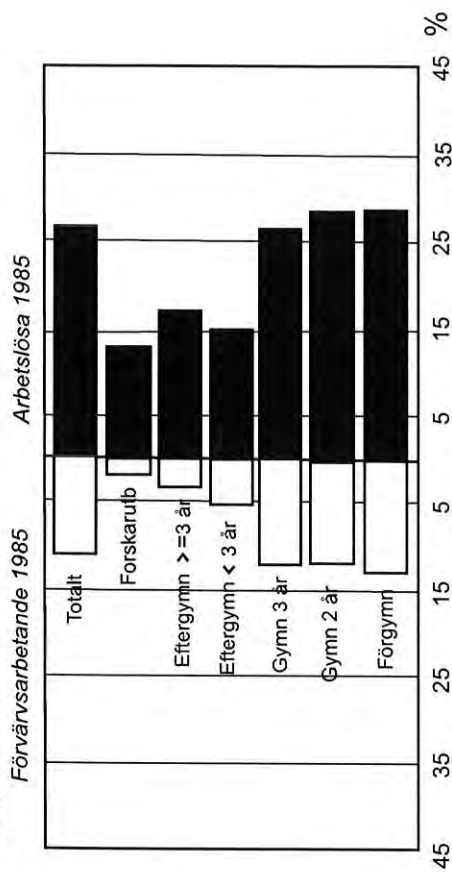


Andelen arbetslösa 1990 bland män och kvinnor som förvärvsarbetade respektive var arbetslösa 1985, totalt och med uppdelning efter högsta avslutade utbildning. Procent.

Män



Kvinnor



Andelen arbetslösa 1993 bland män och kvinnor som förvärvsarbetade respektive var arbetslösa 1985, totalt och med uppdelning efter högsta avslutade utbildning. Procent.

3. I de allra flesta grupper hade andelen arbetslösa ökat om man jämför 1993 med 1990. **I vilken av nedanstående grupper hade utvecklingen däremot gått åt motsatt håll?**

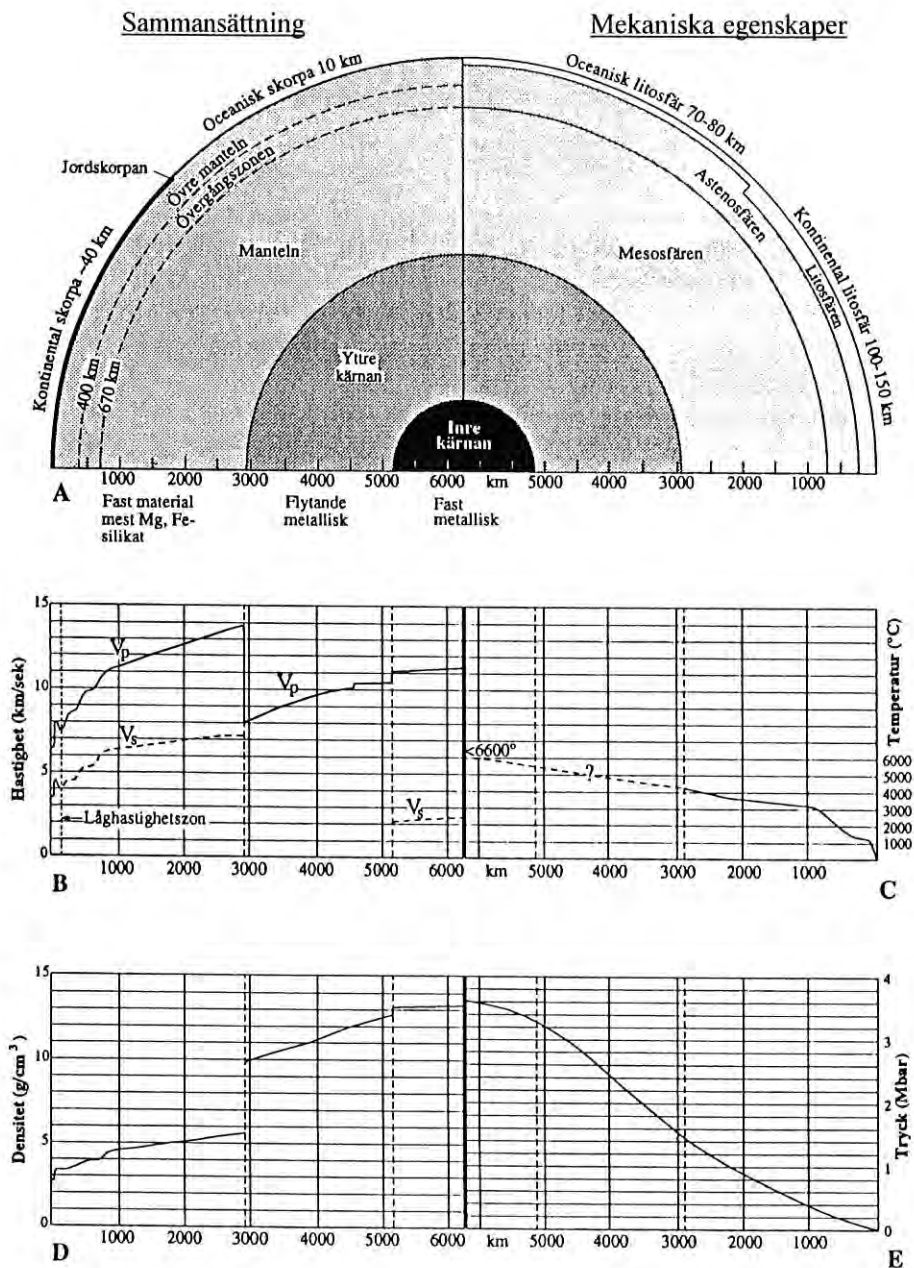
- A Kvinnor med minst 3-årig eftergymnasial utbildning som förvärvsarbetade 1985
- B Kvinnor med förgymnasial utbildning som förvärvsarbetade 1985
- C Kvinnor med forskarutbildning som var arbetslösa 1985
- D Kvinnor med mindre än 3-årig eftergymnasial utbildning som var arbetslösa 1985
- E Kvinnor med 3-årig gymnasieutbildning som var arbetslösa 1985

4. **Hur stor var andelen arbetslösa 1990 bland de kvinnor som var arbetslösa 1985 jämfört med bland de kvinnor som förvärvsarbetade 1985?**

- A Tre gånger så stor
- B Fem gånger så stor
- C Sju gånger så stor
- D Åtta gånger så stor
- E Tio gånger så stor

FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA

JORDENS INRE



Beskrivning av jordens inre med hänsyn till sammansättning och mekaniska egenskaper.

- A) jordens indelning i olika skal vid olika djup uttryckt i kilometer
- B) p- och s-vågor¹ fortplantningshastighet (V_p respektive V_s) uttryckt i kilometer per sekund
- C) temperaturen på olika djup uttryckt i grader Celsius
- D) densiteten på olika djup uttryckt i gram per kubikcentimeter
- E) trycket på olika djup uttryckt i megabar

¹P-våg är den första vågen som når seismologiska mätstationer efter en jordbävning. P-vågens svängningar sker i samma riktning som vågens utbredning. S-våg är den andra vågen som når seismologiska mätstationer efter en jordbävning. S-vågens svängningar sker i en vinkelrät riktning mot vågens utbredning. S-vågen kan inte fortplanta sig i vätska eller gas.

5. Vilket tryck råder vid gränsen mellan manteln och yttre kärnan?

- A 1,4 Mbar
- B 3,2 Mbar
- C 5,5 Mbar
- D 8,0 Mbar
- E 10,0 Mbar

6. Vilken hastighet har p-vågorna på det djup där trycket är störst?

- A 2,5 km/sek
- B 4,0 km/sek
- C 6,5 km/sek
- D 11,5 km/sek
- E 14,0 km/sek

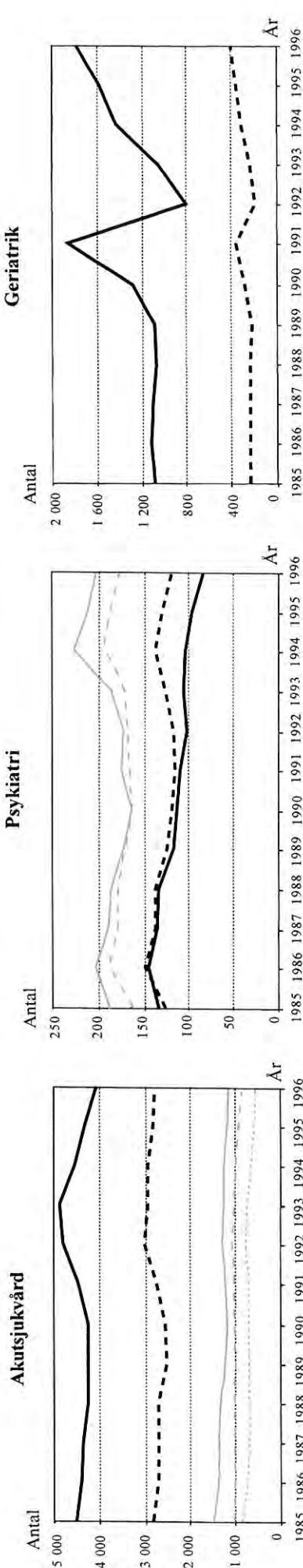
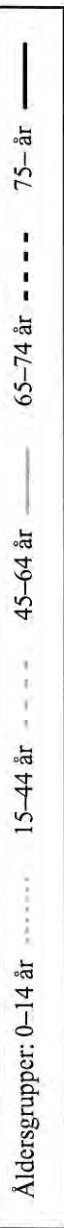
BIDRAG TILL FORSKNING OCH FORSKARUTBILDNING 1997

Olika finansiärers bidrag till forskning och forskarutbildning vid lärosäten med forskarutbildning respektive vissa lärosäten utan forskarutbildning budgetåret 1997. Tusental kronor.

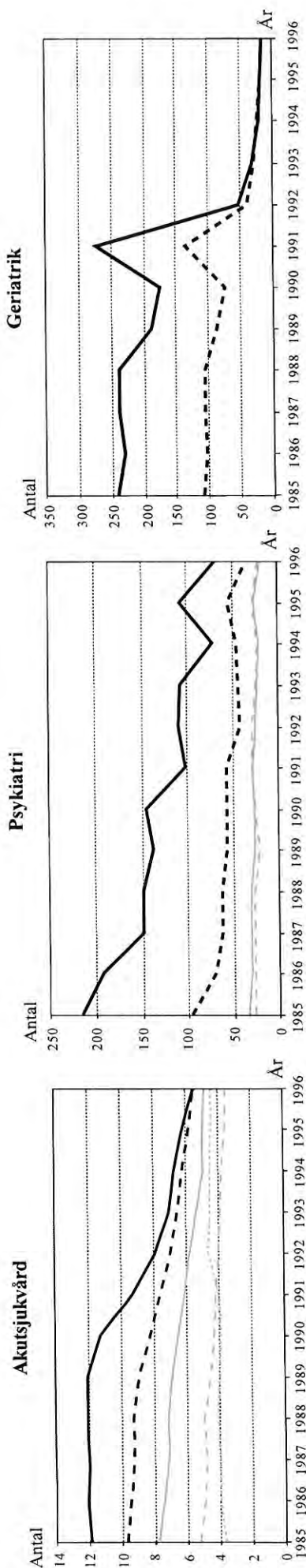
Universitet/högskola	Forskningsråd	Statliga myndigheter	Kommun landsting	EU/EG	Svenska företag	Svenska org utan vinstsyfte	Utländska företag	Utländska org utan vinstsyfte	Övrigt	Summa
<i>Stattlig huvudman</i>										
Uppsala universitet	253221	194029	11872	36056	38672	224501	35393	2293	9651	805688
Lunds universitet	280783	264102	9045	58857	130764	255932	14976	17833	24668	1056960
Göteborgs universitet	142882	174028	5526	25947	29194	241541	16974	8558		644650
Stockholms universitet	152238	129222	1146	27272	3363	59788	3042	2593	36458	415122
Umeå universitet	110854	91799	12726	7814	10466	101929	3094	6005	18625	363312
Linköpings universitet	48432	183546	9522	12405	17234	77986	3742	65	49800	402732
Karolinska institutet	158281	110357	87809	33500	70915	265019	51222	1240		778343
Kungl. Tekniska högskolan	60949	350636	3465	43101	66345	121889	11987	8968	60782	728122
Luleå tekniska universitet	17920	59686	7759	26250	45763	6983	890		6326	171577
Sveriges lantbruksuniversitet	20201	267629	2066	24321	21070	106690		8294	1018	451289
<i>Enskild huvudman</i>										
Chalmers tekniska högskola	114268	256358	1139	31214	41003	203456	3156	8030	33931	692555
Handelshögskolan i Stockholm	20820	5340	2242	1836	33904	8101		806	7658	80707
Högskolan i Jönköping	944	2502		81	3348	10210	604		323	18012
Summa lärosäten med forskarutbildning	1381793	2089234	154317	328654	512041	1684025	145080	64685	249240	6609069
<i>Stattlig huvudman</i>										
Högskolan i Borås	27	224				783		21		1055
Högskolan Dalarna	417	21713	1264	806	5954		621		2012	32787
Högskolan på Gotland										0
Högskolan i Gävle/Sandviken		1736				981				2717
Högskolan i Halmstad	471	8248	1748	4490	715	3925	510			20107
Högskolan i Kalmar	115	3710	573	667	4	561		7	47	5684
Högskolan i Karlskrona/Ronneby		6589	1605	2368	4237	15636				30435
Högskolan i Karlstad	1025	23478	4280	246	1528	4245		552	312	35666
Högskolan Kristianstad										0
Högskolan i Skövde		2269	1518	419	641	390				5237
Högskolan i Trollhättan/Uddevalla		2427			92	940				3459
Högskolan i Växjö		187			106	498			299	1090
Högskolan i Örebro	2806	4100	2510	846	1318	4481	15	223	10455	26754
Idrottshögskolan i Stockholm										0
Lärarhögskolan i Stockholm	1152	17606	2274	1164		1378				23574
Mitthögskolan	2319	31176	9493	9713	597	8027	482	646	5	62458
Mälardalens högskola	1816	6369	4939			897				14021
Södertörns Högskola		222				15795				16017
<i>Enskild huvudman</i>										
Ericastiftelsen									572	572
Gammelkroppa skogsskola										0
Johannelunds Teologiska institut										0
Stiftelsen Stora Sköndal		1103				1000			504	2607
Teologiska Högskolan i Stockholm	429				235					664
Örebro Missionsskola										0
Summa lärosäten utan forskarutbildning	10577	131157	30204	20719	15427	59537	1628	1449	14206	284904

7. Många lärosäten fick sitt största bidrag till forskning och forskarutbildning från statliga myndigheter. **Vilket svarsförslag anger två lärosäten utan forskarutbildning och med statlig huvudman som fick sitt största bidrag från en annan finansiär?**
- A Högskolan i Borås och Högskolan i Gävle/Sandviken
 - B Högskolan i Borås och Högskolan i Halmstad
 - C Högskolan i Halmstad och Högskolan i Karlskrona/Ronneby
 - D Högskolan i Karlskrona/Ronneby och Högskolan i Örebro
 - E Högskolan i Örebro och Lärarhögskolan i Stockholm
8. **Hur mycket fick lärosätena med enskild huvudman sammanlagt i bidrag till forskning och forskarutbildning?**
- A 285 miljoner kronor
 - B 661 miljoner kronor
 - C 693 miljoner kronor
 - D 791 miljoner kronor
 - E 795 miljoner kronor

VÅRDTILLFÄLLEN OCH VÅRDTIDER INOM STOCKHOLMS LÄNS LANDSTING 1985-1996



Antal vårdtillfällen i slutet vård per 10 000 invånare inom Stockholms läns landsting 1985-1996. Materialet uppdelat på akutsjukvård, psykiatri och geriatrik samt efter åldersgrupp.



Medelvårdtid per vårdtillfälle i slutet vård inom Stockholms läns landsting 1985-1996. Materialet uppdelat på akutsjukvård, psykiatri och geriatrik samt efter åldersgrupp. Antal dagar.

9. Hur många vårdtillfällen hade 45–64-åringarna inom akutsjukvården jämfört med inom psykiatri 1996?

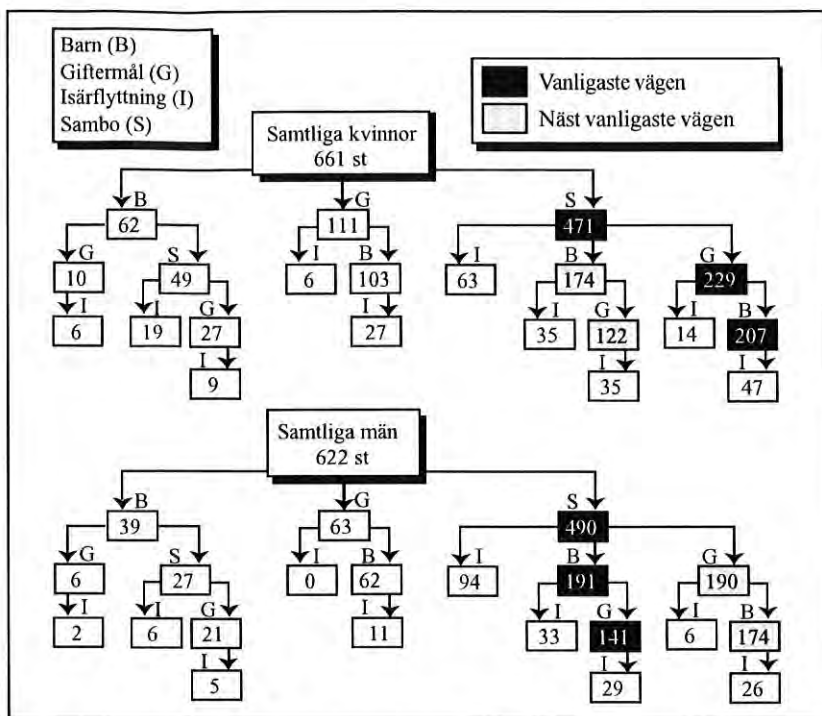
- A En tredjedel så många
- B Hälften så många
- C Tre gånger så många
- D Sex gånger så många
- E Nio gånger så många

10. Hur mycket längre var medelvårdtiden inom psykiatri för åldersgruppen 75 år och äldre jämfört med åldersgruppen 15–44 år 1986 respektive 1996?

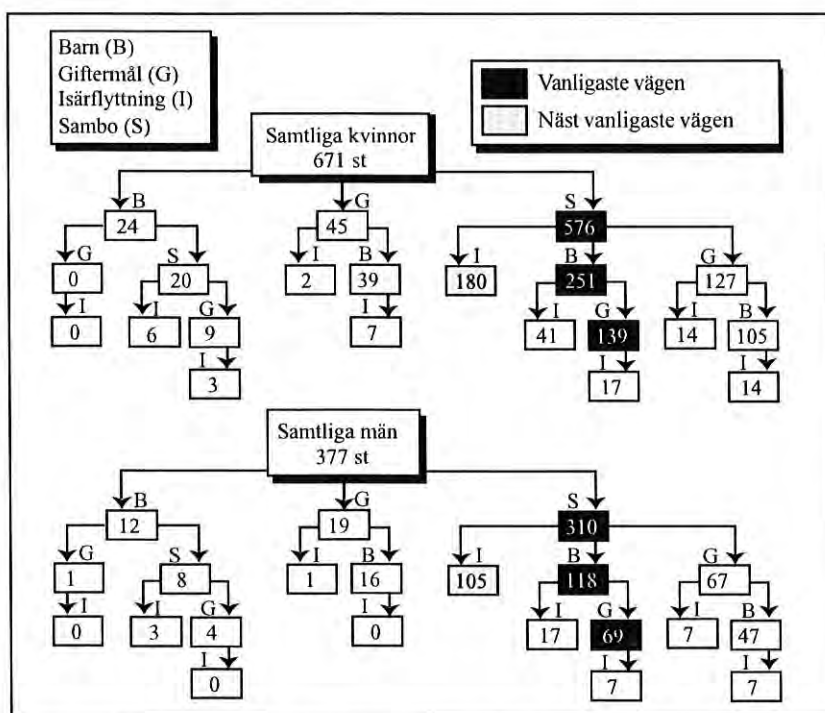
- A 75 respektive 20 dagar/vårdtillfälle
- B 120 respektive 5 dagar/vårdtillfälle
- C 165 respektive 50 dagar/vårdtillfälle
- D 190 respektive 30 dagar/vårdtillfälle
- E 210 respektive 35 dagar/vårdtillfälle

FAMILJEBILDNING OCH SEPARATIONER

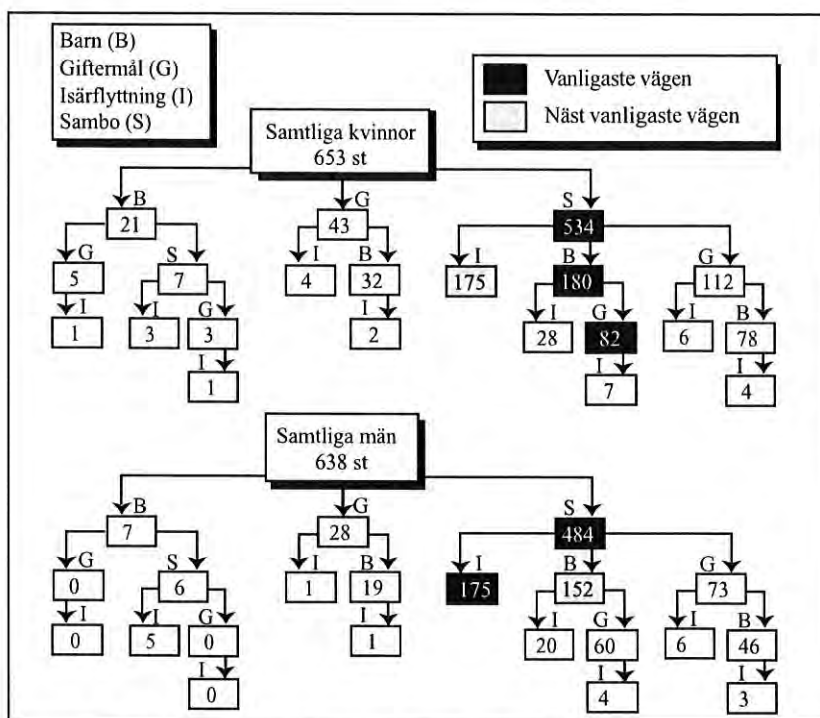
Uppgifterna i diagrammen nedan bygger på en intervjuundersökning som gjordes 1992 och som omfattade ett antal födelseårgångar kvinnor och män. Syftet var att kartlägga familjebildningsprocessen i det första parförhållandet.



Familjebildningsprocessens vägar i det första parförhållandet fram till och med en eventuell separation. Kvinnor och män födda 1949.



Familjebildningsprocessens vägar i det första parförhållandet fram till och med en eventuell separation. Kvinnor och män födda 1959.



Familjebildningsprocessens vägar i det första parförhållandet fram till och med en eventuell separation. Kvinnor och män födda 1964.

11. Vid intervjutillfället hade 215 av männen födda 1964 lämnat det första parförhållandet. **Hur stor andel av dessa hade lämnat förhållandet barnlösa?**
- A 45 procent
 - B 55 procent
 - C 65 procent
 - D 75 procent
 - E 85 procent
12. **Hur många av kvinnorna födda 1949 var gifta när de fick barn?**
- A 103
 - B 207
 - C 229
 - D 310
 - E 340

JORDBRUKETS INTÄKTER OCH KOSTNADER

Jordbrukets totala intäkter enligt sektorskalkylen 1992–1996. Värde i miljoner kronor.

Slag av inkomst m.m.; varuslag	Värde, miljoner kronor				
	1992	1993	1994	1995 ¹	1996 ¹
Vegetabiliska produkter	4 830	5 322	5 084	5 724	5 907
Vete	919	1 028	794	973	1 370
Råg	122	195	139	175	154
Korn	220	234	352	353	648
Havre	297	455	403	366	343
Kokärter	11	6	4	7	11
Foder till fritidshästar	433	465	454	445	434
Export av hö	30	29	20	20	20
Matpotatis	663	386	838	1 176	825
Fabrikspotatis	131	142	128	153	185
Sockerbetor	687	820	783	1 106	1 166
Oljeväxter	853	1 106	612	416	216
Fältdodlade köksväxter	464	457	559	535	535
Animaliska produkter	18 648	19 683	20 357	18 852	18 489
Mejerimjolk	9 311	9 933	10 141	9 654	9 908
K-mjolk utanför mejeri	12	12	9	3	3
K-mjolk till hemmaförbrukning	51	48	48	45	46
Ägg	824	853	942	817	817
Slakt av fjäderfä	666	705	803	819	810
Storboskap	3 390	3 625	3 630	3 211	2 615
Kalv, större	127	123	136	114	96
Kalv, mindre	2	2	2	2	1
Häst	23	15	18	13	11
Får	92	87	87	68	76
Svin	4 095	4 217	4 477	4 043	4 044
Efterlikvider	51	53	54	55	55
Ull och fårskin	4	4	4	4	4
Export av levande djur	3	5	4	4	4
Låginkomstsatsning	362	362	352	320	270
Efterlikvider från centralföreningar	214	207	305	366	366
Skördeeskadeersättning och -bidrag	285	335	126	75	0
Direktutbetalning	2 943	2 344	1 919	4 898	5 698
Summa intäkter	27 283	28 253	28 142	30 234	30 729
Förändringar i djurkapitalet	+ 311	+ 87	- 102	- 129	+45
Totalt	27 594	28 340	28 040	30 105	30 744

1) Preliminära uppgifter.

Jordbrukets totala kostnader enligt sektorskalkylen 1992–1996. Värde i miljoner kronor.

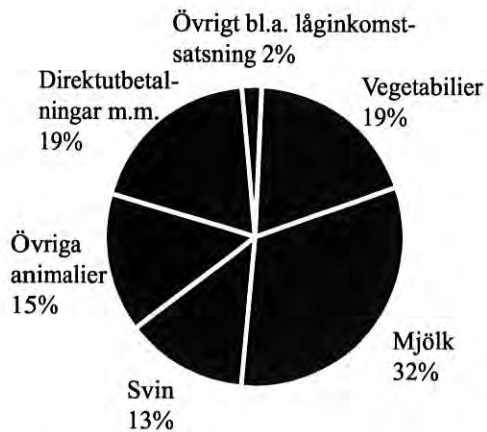
Varuslag	Värde, miljoner kronor				
	1992	1993	1994	1995 ¹	1996 ¹
Förmödenheter	8 053	8 234	8 570	8 747	9 350
Driv- och smörjmedel	986	1 081	1 094	1 196	1 680
Handelsgödsel och kalk	1 680	1 617	1 715	1 929	1 942
Köpfodermiddel	3 786	3 913	3 891	3 894	3 887
Diverse förmödenheter	772	697	873	741	762
Elektricitet	829	927	997	986	1 078
Tjänster	3 338	3 381	3 329	3 498	3 646
Frakter	182	164	143	147	155
Kontrollkostnader	134	135	142	152	156
Seminkostnader	233	235	247	265	271
Maskinlegor	230	231	233	236	251
Torkningskostnader för bröd- och fodersäd	34	164	42	77	134
Förelägg- och handelsmarginaler	561	529	550	572	605
Personbil	540	545	553	560	576
Avbyttjänster	433	416	417	402	370
Övriga tjänster	991	962	1 002	1 086	1 128
Kapitalkostnader	13 104	12 807	12 855	13 114	13 112
Markanläggningar	471	452	465	495	485
Ekonomibyggnader	1 388	1 433	1 511	1 601	1 605
Maskiner och redskap	7 297	7 438	7 638	7 908	8 139
Räntekostnader, netto	3 948	3 484	3 240	3 109	2 883
Kostnader för lejt arbete	1 535	1 629	1 571	1 547	1 643
Summa kostnader för in- köpta produktionsmedel från andra sektorer samt lejt arbete	25 398	26 051	26 324	26 906	27 751

1) Preliminära uppgifter.

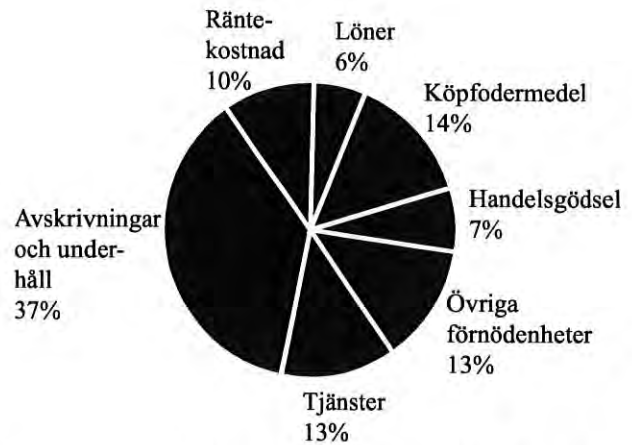
Jordbrukets totala intäkter, kostnader och driftsöverskott enligt sektorskalkylen 1986–1996. Miljoner kronor.

År	Jordbrukets intäkter	Jordbrukets kostnader	Driftsöver- skott
1996 ¹	30 774	27 751	3 023
1995 ¹	30 105	26 906	3 200
1994	28 040	26 324	1 717
1993	28 340	26 051	2 290
1992	27 594	25 398	2 196
1991	31 213	26 005	5 208
1990	33 647	27 055	6 592
1989	29 894	25 733	4 161
1988	26 548	23 092	3 456
1987	25 812	23 028	2 784
1986	25 376	22 880	2 496

1) Preliminära uppgifter.



Procentuell fördelning av jordbrukets totala intäkter enligt sektorskalkylen 1996.



Procentuell fördelning av jordbrukets totala kostnader enligt sektorskalkylen 1996.

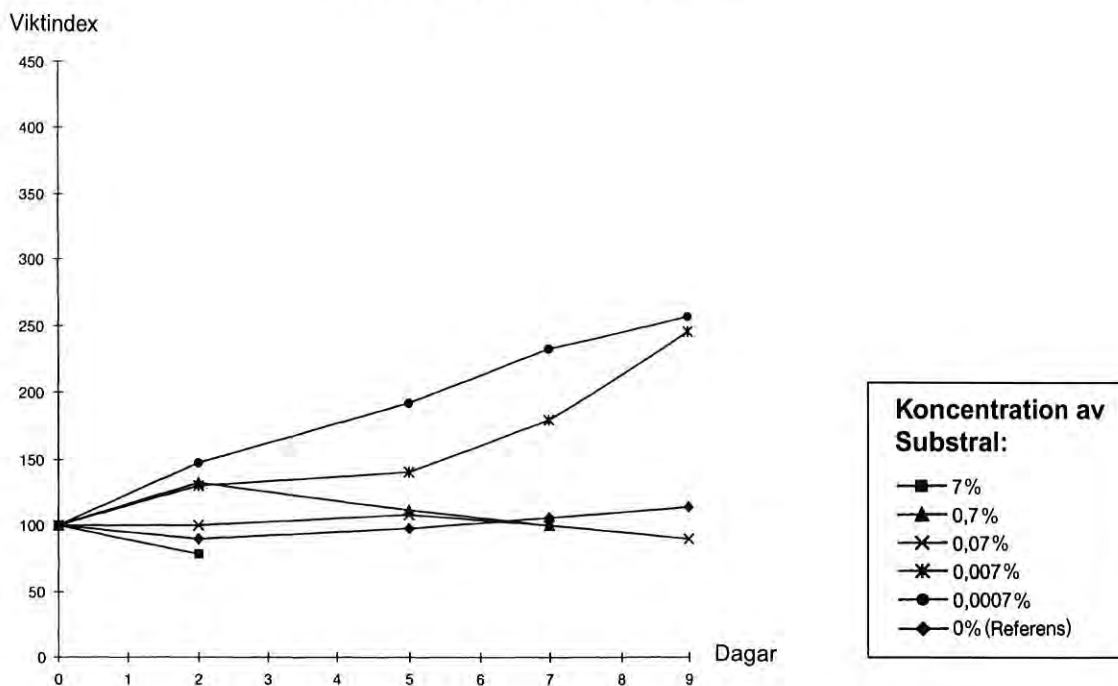
13. Hur stor andel av jordbrukets totala intäkter 1996 beräknades komma från vegetabiliska och animaliska produkter?

A 1/5
B 1/3
C 3/5
D 2/3
E 4/5

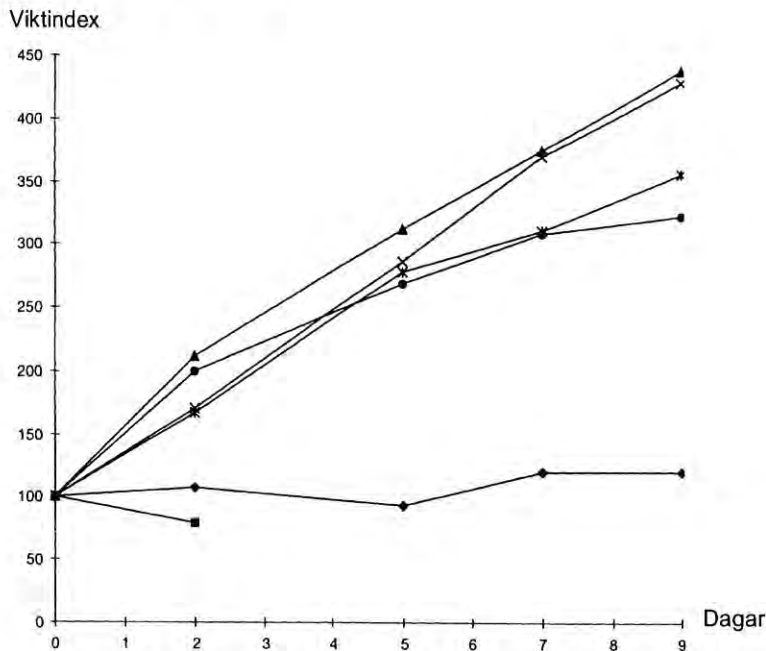
14. Hur stor del av jordbrukets totala intäkter var driftsöverskottet det år när driftsöverskottet var som störst?

A Var tredje krona
B Var fjärde krona
C Var femte krona
D Var sjätte krona
E Var sjunde krona

ALGERS REAKTION PÅ ÖVERGÖDNING OCH TUNGMETALLER



Tillväxt av rödalgen ullsleke vid olika koncentrationer av Substral i havsvatten. Viktindex olika dagar. Dag 0 = 100.



Tillväxt av grönslick vid olika koncentrationer av Substral i havsvatten. Viktindex olika dagar. Dag 0 = 100.

Substral är ett medel som innehåller näring och tungmetaller och som använts för att i laboratoriet efterlikna vissa förhållanden i havet som man velat undersöka.

Algerna vägdes vid försökets början och därefter vid fyra tillfällen. I några fall dog algerna före experimenttidens utgång.

15. Vilken/vilka koncentrationer av Substral hade vid experimenttidens utgång resulterat i en större procentuell tillväxt av ullsleke jämfört med referenskoncentrationen?

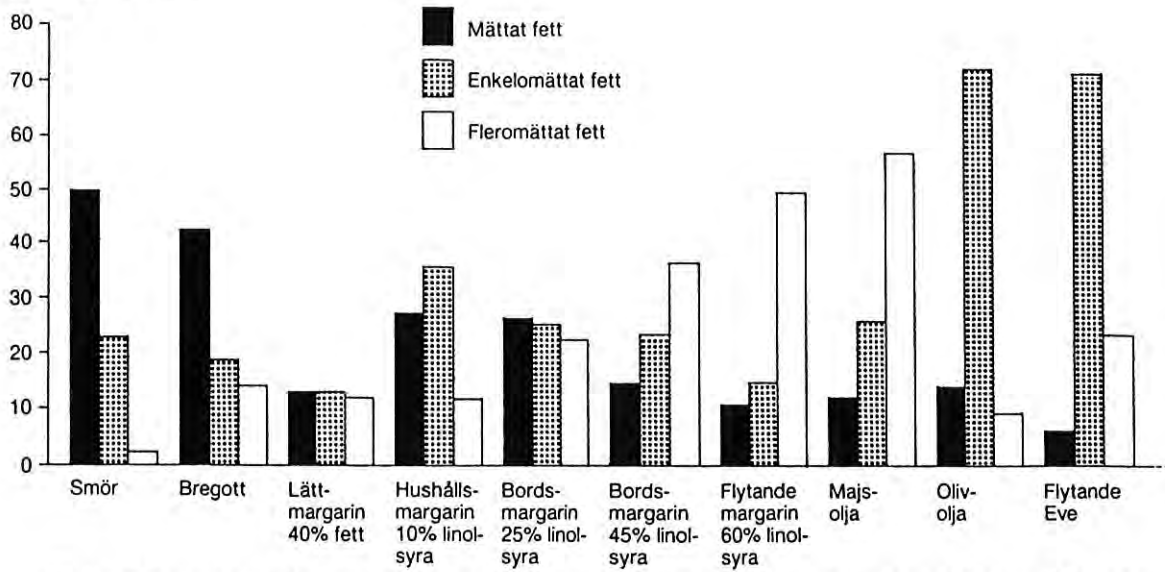
- A Samtliga koncentrationer
- B Samtliga koncentrationer utom 7 %
- C Koncentrationerna 7 % och 0,7 %
- D Koncentrationerna 0,007 % och 0,0007 %
- E Enbart koncentrationen 0,07 %

16. Med hur mycket hade grönslickens vikt ökat från dag 0 till dag 7 vid koncentrationen 0,007 %?

- A 170 procent
- B 200 procent
- C 270 procent
- D 300 procent
- E 370 procent

MATFETTER

Gram fett
per 100 gram produkt



Fettets sammansättning i några matfettprodukter 1990. Antal gram fett per 100 gram produkt.

17. I vilken produkt är fettets fördelning på följande sätt?

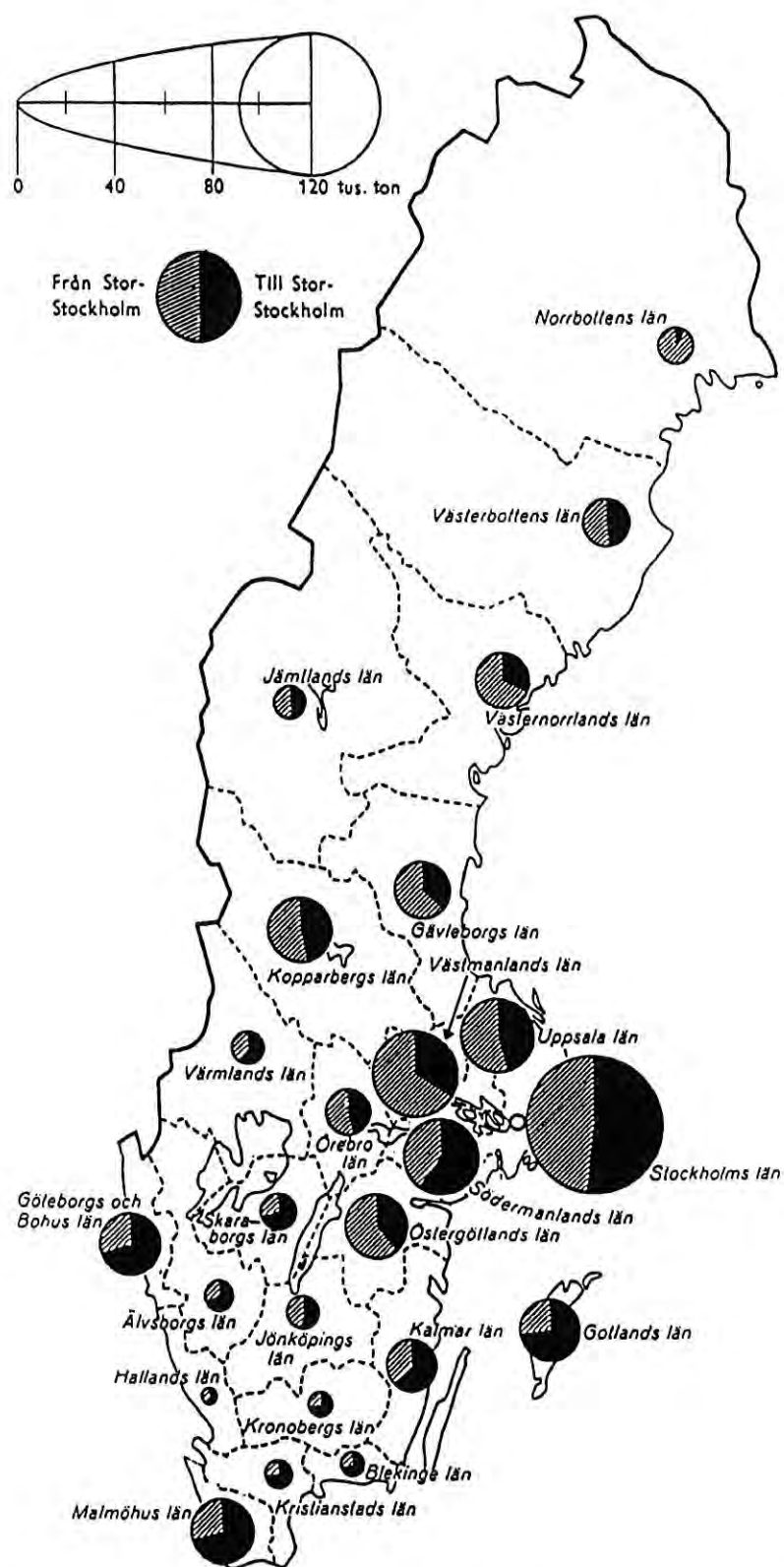
Mättat fett	19 %
Enkelomättat fett	32 %
Fleromättat fett	49 %

- A Bordsmargarin 25% linolsyra
- B Bordsmargarin 45% linolsyra
- C Flytande margarin 60% linolsyra
- D Hushållsmargarin 10% linolsyra
- E Majsolja

18. I vilka två produkter utgör det enkelomättade fettets och det fleromättade fettets tillsammans ungefär hälften av produktens vikt?

- A Bordsmargarin 45% linolsyra och Bordsmargarin 25% linolsyra
- B Flytande margarin 60% linolsyra och Bordsmargarin 45% linolsyra
- C Bregott och Flytande margarin 60% linolsyra
- D Hushållsmargarin 10% linolsyra och Bregott
- E Bordsmargarin 25% linolsyra och Hushållsmargarin 10% linolsyra

VARUTRAFIKEN TILL OCH FRÅN STOR-STOCKHOLM 1948



Den inrikes varutrafiken till och från Stor-Stockholm fördelad på län enligt varutrafikräkningen 1948. Cirkulernas area är proportionell mot vikten. Tusental ton.

19. Hur många ton omfattade varutrafiken från Västmanlands län till Stor-Stockholm?
- A 7 000
 - B 17 000
 - C 27 000
 - D 37 000
 - E 47 000
20. Hur många ton omfattade hela varutrafiken mellan Stor-Stockholm och Stockholms län, Malmöhus län samt Göteborgs och Bohus län sammanlagt?
- A 70 000
 - B 100 000
 - C 170 000
 - D 220 000
 - E 300 000

2001-10-27

DET HELIGA I TILLVARON

Det finns intressanta undersökningar av vad unga människor i Sverige lägger in i helighetsbegreppet. En sådan är nyligen publicerad av Gunilla Selander, *Gymnasisten och det heliga*. Den visar tydligt att helighet är på väg att bli ett allmänt värdebegrepp. Att något är heligt har kommit att betyda att det är oerhört viktigt, omistligt. Naturligtvis är det intressant att se vad som värderas på detta sätt. Det är en del av livsåskådningsforskningen.

Men den fråga jag nu skall ta upp är en annan och mera teoretisk. Den har att göra med helighetsbegreppets innehåll så som det blir belyst i Rudolf Ottos klassiker, *Das Heilige* från 1917. Av exemplen hos Otto och hans efterföljare blir det tydligt, att de upplevelser som de beskriver med helighetsbegreppet rymmer en kunskapsdimension. Att uppleva det heliga är att få tillgång till en aspekt av verkligheten. Det jag vill fundera över nu är denna dimension i det klassiska helighetsbegreppet, oberoende av vad begreppet kan innehålla idag.

Till grund för den kultur vi lever i ligger det vetenskapliga tänkandet. Vetenskapsbaserad teknik är vår livsmiljö. Men de vetenskapliga teorierna ger inte bara grund för vårt sätt att leva och försörja oss utan de förser oss också med bilden av den verklighet vi lever i. En del filosofer vill hävda att vetenskapens bidrag till vår världsbild bygger på språkliga missförstånd. Det är en uppfattning som jag anser vara i grunden fel, men inte här kan ta upp någon polemik emot. Jag antar att vetenskapen med all rätt ger oss skärvor av en verklighetsbild. Den yttersta grunden för vetenskapens verklighetsbild är sinneserfarenhet och logik. Det är i konfrontation med vad våra sinnen säger oss som de vetenskapliga teorierna utformas.

Problemet är nu att det via olika filosofiska traditioner – både anglosaxiska och kontinentala – har kommit in en föreställning i vår kultur som går långt utöver det jag sagt ovan. Den föreställningen finns med i vår inskolning till delaktighet i ett vetenskapsbaserat samhällsliv. Föreställningen är att det som är vetenskapens grund är vår enda tillgång till verkligheten. Den som söker sig till insikt om människans situation på andra vägar famlar i mörker.

Föreställningen att vår bild av verkligheten ytterst måste föras tillbaka till sinneserfarenheten är egentligen konstig. Den ger en dålig tolkning av människans liv på jorden. Just det vi vet om livet genom våra sinnen är svårt att förena med idén om att sinnena är vårt enda fönster mot verkligheten. I hela mänsklighetens historia finns en personlig, moralisk, estetisk och religiös erfarenhet som påverkat livet och bidragit till bilden av verkligheten. Den har varit och är en självklar del av den spontana verklighetsuppfattningen. Försöken att förklara bort ljuset från dessa fönster bara som reflexer från sinnenas öppning mot verkligheten är många. Enligt min mening är de misslyckade, även om man inte slutgiltigt kan bevisa att de är fel. Den senaste varianten av bortförklaringar har vi, när den nya biologin förenas med en naiv positivism. Den själviska genen blir nyckeln till alla tillvarons dörrar.

Det som händer nu, och som man ibland beskriver som helighetens återkomst, verkar vara att erfarenheten av en överbärslig – transcendent – dimension i verkligheten visar sin styrka. Det går inte att tränga undan den erfarenheten. Verkligheten verkar göra sig påmind. Religionen är en lika stark faktor i vår tid som alltid tidigare i människans historia. Det är en stor och viktig fråga var transcendenserfarenheten uppstår i vårt samhälle. Jag måste gå förbi den frågan nu liksom mycket annat som jag skulle vilja utveckla.

Men det är viktigt att notera att transcendenserfarenheter inte behöver vara något konstigt och avskilt från det vanliga livet. De kan vara givna tillsammans med sinneserfarenheter – en förnimmelse av att verkligheten är större än det jag ser nu eller att den människa jag har framför mig är något mer – något som inte rymmes i vårt vardagliga språk. Transcendenserfarenheter finns i rikt mått, men det som hänt i våra samhällen är att de traditionella mönstren för att tolka transcendenserfarenheten ofta inte fungerar. Nya har kommit istället och vi har mitt i det teknologiska samhället en brokig rabatt med vilt växande religiösa planter.

Om man nu, som jag antydde, vill ta transcendenserfarenheten på allvar och ser den som ett sätt att nå verkligheten, blir man då tvungen att se med glädje på allt religiöst tänkande och all religiös aktivitet? Skulle man svara ja på en sådan fråga, blir det svårt att leva och att tänka. Konstiga lärosystem och allsköns ockult ogräs får växtkraft när man ger rum för transcendenserfarenheter. Det är också så att man bryter sönder helheten i vår verklighetsuppfattning, när transcendenserfarenheten får fritt spelrum. Det vi vet på vetenskapens erfarenhetsgrund kolliderar med teorier som transcendenserfarenhet ger upphov till. Resultatet för många människor blir att livet bryts sönder i olika sektorer. Man tror på vetenskapen när man får blindtarmsinflammation men håller sig samtidigt med helbräddagöran. Vetenskapsbaserad teknik används för att förmedla undertro och varsel. Ja, vi vanliga kyrkokristna får då och då koppla av det normala kritiska empiriska förnuftet när vi lyssnar på predikningar i kyrkan.

Jag tror att den splittrade verklighetsbilden är svår att leva med. Löser vi svårigheten genom att försöka avstå från sinneserfarenhetens vittnesbörd och vetenskapens resultat är vi illa ute. De antimodernistiska sekter som försökt stiga av den vetenskapsbaserade kulturen manar inte till efterföljd.

Vad som istället behövs är att vi försöker samordna den bild vi får av verkligheten genom de olika erfarenhetstyper som står oss till buds.

Det betyder att vi måste konfrontera vår tolkning av transcendenserfarenheten med vår vetenskapliga kunskap och moraliska insikt. Här finns alla de klassiska problemen om tro och vetande och Gud och det onda. Utan att vi kommer tillrätta med dem förstärker jag inte hur vi skall våga se ut genom transcendenserfarenhetens fönster. Det är en olycka

att en hel del kyrkliga skribenter på ett uppblåst sätt försöker göra gällande att trons intellektuella problem är lösta. Missförstådd postmodernism och halvsmält Wittgenstein-filosofi är inte ett sätt att förlösa det religiösa livet utan ett hot mot det heliga som en kategori för verklighetsinsikt. New age-teorier måste kritiskt dekonstrueras med den empiriska vetenskapens verktyg utan att man därmed behöver slå över i vetenskapsövertro eller förneka den erfarenhets-kärna som teorierna är byggda på.

Vad som behövs i vår kultursituation är enligt det resonemang jag nu fört att vi öppnar alla de fönster mot verkligheten som står mänskligheten till buds och att vi samtidigt

ser till att den verklighetsbild som framträder inte får out-härdliga dissonanser. Det gäller speciellt att kunna behålla en respekt för vetenskapens kunskapsgrund tillsammans med vår tydning av transcendenserfarenheten. Då ger vi med religiös terminologi utrymme för det heliga i tillvaron.

Jag tror att många fler är beredda att erkänna det heliga plats i vår tydning av verkligheten än vad undersökningar om helighetsbegreppets innehåll ger vid handen. Begreppet har kommit på avvägar, men den religiösa erfarenheten som följt oss sen grottmänniskornas tid består.

Anders Jeffner

Uppgifter till texten

DET HELIGA I TILLVARON

1. Hur ser textförfattaren på transcendenserfarenheten och hur den tolkas i dagens samhälle?
 - A Han anser att både transcendenserfarenheten och dess nya tolkningar har betraktats på ett alltför negativt sätt.
 - B Han bejakar transcendenserfarenheten som sådan men ställer sig tveksam till vissa av dess tolkningar.
 - C Han hävdar att såväl transcendenserfarenheten som dess skiftande tolkningar hindrar en förståelse av verkligheten.
 - D Han önskar tona ned betydelsen av själva transcendenserfarenheten men uppvärderar dess moderna tolkningar.
2. Textförfattaren använder sig av fönster som en återkommande symbol. Vad symboliserar fönstren?
 - A Öppningar till kunskap om verkligheten.
 - B Öppningar till olika religioner.
 - C Öppningar till självkännedom.
 - D Öppningar till vetenskapliga teorier.
3. Vilket svarsförslag sammanfattar bäst textförfattarens syn på helighetsbegreppet i dag?
 - A Det är närmast en historisk kvarleva.
 - B Det har delvis förlorat sin klassiska innebörd.
 - C Det saknar betydelse för människorna.
 - D Det har kommit att få en negativ laddning.
4. Vad efterlyser textförfattaren framför allt?
 - A En kunskapssyn som i första hand utgår ifrån det individen upplever med sina sinnen.
 - B En uppriktig strävan från forskarsamhällets sida att tyda och studera transcendenserfarenheter.
 - C En världsbild som rymmer både vetenskaplig kunskap och transcendenserfarenheter.
 - D En större vilja att tolka och förstå vetenskapens religiösa och filosofiska budskap.

FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA

KVINNORUMMET

"Man kan ej neka att sätta tro till vad kvinnorna säger rörande förlossningarna. De berättar ju allting och skola alltid göra så; och varken fakta eller ord skulle kunna övertyga dem om att de ej veta vad som tilldrager sig i deras egen kropp."

Så skrev Hippokrates på sin tid, cirka 300 år före Kristus. Frågan är om man i dag också anser att kvinnorna vet vad som tilldrager sig i deras egen kropp.

Den gravida, som förr ansett barnet få liv med fosterrelser och som räknat ut den beräknade förlossningen utifrån sista mens, får numera tänka i andra banor. Den "inre" bild hon skapat av sitt väntade barn byts ut mot en "riktig" ultraljudsbild med det biparietala (pann)måttet utmätt. Från det måttet beräknas nu förlossningsdatum. Kvinnans kroppsliga förändringar registreras och tolkas av expertis. Barnmorskans öron och händer byts ut mot apparater.

Vi måste fråga oss vart denna objektsyn på kroppen leder och hur långt medikaliseringen av förlossningsvården ska få gå. Det är en kvinnofråga, en etisk fråga och en yrkesetisk fråga för läkare och för min yrkesgrupp, barnmorskans.

Barnafödandets egen kulturhistoria vill jag beskriva i synen på det yttre och inre kvinnorummet. Det yttre är barnsängsrummet och det inre är livmodern. Det ena rummet speglar det andra. Till att börja med var barnsängsrummet ett heligt rum med stängda dörrar. Där bevarades hemlig, mystisk kunskap, nedärvd på mödernet genom generationer av folklig läkekonst. Jordgumman eller jorde-modern, den traditionella barnmorskan, var framför allt rituell expert. Genom besvärjelser och, efter kristnandet, böner skulle hon blidka de makter som styrde över rummet. Här fanns gudinnor som spann människornas livsöden vid förlossningsögonblicket och här fanns de underjordiska, trollen, som ville komma åt det lena vackra människobarnet och byta ut det mot sitt eget. Det gällde för jordemor att lotsa och ledsaga mor och barn genom den laddade farofyllda tiden vid och efter förlossningen och fram till rituell upptagning av mor och barn i den sociala kretsen. Den traditionella barnmorskan har, ännu i dag där sådana verkar, en viktig roll i socialiseringsprocessen av barnet.

Det inre kvinnorummet, livmodern, sågs under långa tider som ett självständigt väsen som hoppade omkring i kvinnokroppen och ställde till förtret. Den kunde till och med hoppa ut ur kroppen nattetid – ofta i skepnad av en groda eller padda. Med aromatiska läkeörter eller rökelse som man lät ånga eller ryka upp i kvinnans underliv skulle det lilla djuret tvingas att inta sin rätta plats i kroppen.

Under 1700- och 1800-talet förändras kvinnorummet radikalt. På sjukhusen mötte barnsängskvinnorna en ny kultur, den skolmedicinska. Avklädda, renskrubbade och med rakade underliv "upptogs" de till förlossningsavdelningen, där barnsängsrummet mest liknade ett operationsrum och under 1900-talet luktade antiseptisk vätska. Språket som talades där kunde kvinnorna inte förstå.

Kvinnorummet övergick från att ha varit ett sakralt, rituellt rum till ett profant, offentligt. Livmodern blev ett organ och barnsängskvinnan patient. Förlossningen definierades i medicinska termer. Barnmorskan blev professionell, underställd läkaren i en militärisk hierarki. Förlossningarna "sektualiserades". Åtminstone i vårt land utplånades en kvinnokultur fullständigt. En utdräning som aldrig ifrågasatts eftersom den framväxande skolmedicinen räddade liv.

Den främlingskänsla – för att inte tala om "kulturchock" – som måste ha drabbat barnaföderskorna vid intaget till förlossningsavdelningen påtalades så småningom av några få läkare som Read, Lamaze, Leboyer och Odent och senare psykologer, som i mitten och slutet av 1900-talet började fylla ett kulturellt vakuum med en ny disciplin – psykologi.

Hur ser kvinnorummet ut i dag? Vilka makter och krafter styr? Den nya makten är den marknadsstyrda, knuten till den tekniska utveckling som jag nämnde inledningsvis. Reproduktion kopplas till produktion. Tillspetsat: Kvinnorummet är på väg att bli en centraliserad industri! Där är livmodern ett objekt. Livmodern måste med effektiva sammandragningar producera (föda) inom en viss tidsrymd, enligt ett fastställt dilatationsschema. I en sådan tidsplanering är det risk för att livmodern får allt mindre och mindre tid på sig att producera sin vara (barn). Stora mängder av värkstimulerande medel används för att effektivisera "produktionen".

Barnmorskan, liksom övrig vårdpersonal, har under senare år fått lära sig ett nytt språk, krämarspråket. Där talas om säljare, köpare och brukare. Emily Martin, professor i antropologi, USA, påvisade denna koppling mellan reproduktion och produktion redan 1987. Hon pekar på metaforer och ordval som i dag används inom den biomedicinska skolan. Livmodern som en maskin etcetera.

FIGO (Fédération Internationale de Gynécologie et d'Obstétrique) är en sammanslutning av 95 organisationer från hela världen. (I styrelsen sitter nu idel män, inte en enda kvinna!) FIGO höll under 1997 kongress i Köpenhamn. Frågan om rutinmässig användning av övervakningsapparat vid normala förlossningar togs upp och experterna varnade för en alltför flitig användning. Studier visade att detta kunde leda till fler och olämpliga ingrepp under ett normalt förlossningsförlopp. Trots att experterna i panelen var överens om att man inte kontinuerligt ska CTG-registrera vid normala förlossningar var ingen i auditoriet villig att ändra praxis! Diskussionen gällde normala förlossningar, inte komplicerade, där övervakningsapparaturen är en hjälp och för vilka den ursprungligen var avsedd.

Man måste fråga sig vad denna rutinmässiga apparat-användning beror på. De merkantila krafterna? Eller håller apparaterna rent av på att ritualiseras i brist på andra, tidigare religiösa riter? Tillskrivs apparaterna därmed krafter de inte har? Det är kanske inte så konstigt om man betänker att barnsängsrummet i dag, som i alla tider, rymmer ett

stort mått av rädsla för att något ska gå på tok. Förlossningen är en existentiellt laddad stund. Ritualerna kanaliserade förr i tiden ångest och verkade därmed ångestdämpande. Har apparaterna tagit deras plats?

Jag arbetar för närvarande på en ungdomsmottagning. Där brukar jag fråga flickorna i årskurs nio om de vet vad livmodern är för något och detsamma frågade jag tidigare mammorna på mödravårdscentralen. Det är sällan någon av dem som kan svara och ingen vet att livmodern är en muskel, en grundläggande och betydelsefull kunskap, ty en muskel har till uppgift att arbeta. Livmodern arbetar vid förlossningen. Varenda barnaföderska som gått in i ett

värkarbete kan intyga att det är hårt, smärtsamt men tillfredsställande. Därmed menar jag inte att smärtlindring inte ska användas.

Barnmorskans första uppgift är att stärka det friska och uppmuntra kvinnan att av egen kraft föda sitt barn. Det är en yrkesetisk kod, om man så vill. Men det blir en paradox i en medicinteknisk och sjukdomsinriktad miljö, där man inte längre klart kan definiera vad som är en normal förlossning, vad som är det friska som kan bejakas och vad som är tecken på ett avvikande förlopp som kräver intervenering.

Pia Höjeberg

Uppgifter till texten KVINNORUMMET

- | | |
|---|--|
| <p>5. Enligt textförfattaren har förlossningen blivit ett slags industriell produktion. Vilken faktor tycks i nuläget vara mest betydelsefull?</p> <p>A Tidsåtgången för att producera varan.</p> <p>B Varans kvalitet.</p> <p>C Beställarens krav och önskemål.</p> <p>D Experternas professionalitet.</p> | <p>7. Hur kan man utifrån texten bäst beskriva förändringen i synen på det inre kvinnorummet under århundradenas lopp?</p> <p>A Från kropp till apparat.</p> <p>B Från väsen till ting.</p> <p>C Från sagofigur till muskel.</p> <p>D Från person till marknadsaktör.</p> |
| <p>6. Vad ser textförfattaren som en av de stora faktorerna med dagens teknikberoende sjukhusmiljö?</p> <p>A Att läkarna i alltför hög grad ersätter barnmorskorna.</p> <p>B Att det yttre och inre kvinnorummet sammanblandas.</p> <p>C Att skiljelinjen mellan en enkel och en komplicerad förlossning försvinner.</p> <p>D Att barnaföderskans biologiska band till barnet skärs av.</p> | <p>8. Hur betraktar textförfattaren regelmässig användning av övervakningsapparatur vid förlossningar?</p> <p>A Som det sista steget på vägen mot den framtid där barnmorskan ersatts med en maskin.</p> <p>B Som en nödvändig metod för att motverka ångest och rädsla i förlossningssituationen.</p> <p>C Som ett exempel på ett överutnyttjande av tekniken vilket kan skapa fler problem än det löser.</p> <p>D Som en åtgärd som från början framstod som onödig men i själva verket är kvinnans rättighet.</p> |

FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA

RAPSBAGGENS VAL AV VÄRDVÄXTER

Angrepp av rapsbaggen är ett ständigt problem i svensk oljeväxtodling. Det enda effektiva sättet vi idag har för att lindra skadeverkningar av dessa insekter är kemisk bekämpning.

Av olika anledningar är det dessvärre inte så lätt att hitta en alternativ bekämpningsstrategi: Rapsbaggen har endast en generation om året. De vuxna skalbaggar övervintrar i skogsbackar och dylikt, ofta långt ifrån odlade fält där de kan bekämpas. På våren flyger rapsbaggar, ibland långa sträckor, först till tidiga vårblommor där de finner näring från blommornas pollen. Sedan hittar rapsbaggar ytterligare näring i oljeväxtfält där parning och äggläggning sker. De vuxna rapsbaggar sitter företrädesvis på blommor och knoppar och är därför svåråtkomliga för de många marklevande naturliga fienderna. Rapsbaggens ägg läggs inuti knopparna där de, och sedan de små larverna, är skyddade från fiender. Först när blommorna öppnas blir larverna utsatta för angrepp från parasitsteklar, men då är skadan på grödan redan ett faktum. Parasitsteklarna kommer från fjolårets oljeväxtfält, där man oftast har sått stråsäd. Om en bladlusbekämpning sker i stråsädesfält kan det medföra stora skador på de nykläckta parasitsteklarna. De steklar som har lyckats hitta ett fält med rapsbaggelarver kan vara utsatta för fara när rapsbaggebekämpning äger rum. Trots att dessa steklar samt andra naturliga fiender stundtals kan orsaka stor dödlighet på rapsbaggelarverna överlever ändå tillräckligt många för att orsaka härjningar året därpå.

En möjlig väg att sänka antalet rapsbaggar vore att låta växten försvara sig själv. Det finns kemiska eller morfologiska egenskaper hos många växter som gör att växten blir mindre angripen av växtätande insekter. En rapsort som är ogynnsam för rapsbaggen skulle kunna vara en viktig del av ett framtida bekämpningsprogram. Därför har vi haft som mål att identifiera vilka växter som är attraktiva eller icke attraktiva för rapsbaggen och att undersöka varför det är så.

Hos rapsbaggen, som hos många andra insekter, är det den vuxna honan som bestämmer var hennes avkomma skall växa upp. Hon väljer ägglägningsplats och larverna är tvungna att hålla till godo med de resurser de får där de föds. Det är därför viktigt att förstå hur honan väljer ägglägningsplats.

Tidigare undersökningar har visat att det finns små skillnader mellan olika sorter av raps och rybs vad beträffar mottaglighet för rapsbaggeangrepp. Därför valde vi att undersöka även andra arter korsblommiga växter för att hitta skillnader.

I en rad fält- och laboratorieförsök har vi studerat rapsbaggens benägenhet att lägga ägg på olika värdväxter. Våra undersökningar har omfattat raps (*Brassica napus*), rybs (*Brassica campestris*), vitsenap (*Sinapis alba*), *Brassica carinata*, *Brassica juncea*, *Brassica nigra*, *Crambe abyssinica* och *Eruca sativa*.

Brassica-växterna var klart populärast med raps högst uppe på listan. Rapsbaggen föredrar att lägga sina ägg i

knoppar som är minst 2 mm stora i alla de växterna vi undersökte. *Crambe abyssinica* har mycket små knoppar och utnyttjades därför mycket sällan för äggläggning. Vi uteslöt därför *Crambe* från våra fortsatta studier.

Rangordningen som vi kom fram till i fält- och laboratoriestudier placerade raps, rybs, *B. carinata* och *B. juncea* på delad första plats medan *B. nigra* och *E. sativa* var sämre och vitsenap hamnade längst ner. Vi gick vidare med detaljerade studier av rapsbaggens ägglägningsbeteende. Eftersom dessa studier kräver mycket tid bantade vi antalet växtarter till fyra. Vi valde raps och *B. juncea* som var lika mottagliga för rapsbaggens äggläggning men skiljer sig åt i kemisk sammansättning. *S. alba* var en viktig växt att ha med eftersom den hade visat sig vara minst attraktiv för rapsbaggen. *B. nigra* valde vi eftersom den var mittemellan de bästa och sämsta värdväxterna.

Rapsbaggar visade sig med sitt ägglägningsbeteende klart föredra *B. juncea* och raps framför *B. nigra* och *S. alba*. Hos raps och *B. juncea* gjorde baggarna en snabb undersökning av växten, bestämde sig snabbt för att lägga ägg och valde ofta att lägga många ägg (mer än 3) i enskilda knoppar. Hos *B. nigra* tog äggläggningen mycket längre tid än hos någon annan växt och vanligen lade honan enbart ett ägg. Få honor lade ägg i vitsenap.

En förklaring till varför rapsbaggar lägger mindre antal ägg på *B. nigra* och *S. alba* var att honan slutar producera ägg när hon enbart får tillgång till *B. nigra* eller *S. alba*. I våra undersökningar visade det sig att äggproduktionen hos rapsbaggen är högre på raps och *B. juncea*, alltså att möjlighet att lägga ägg på bra värdväxter stimulerar till fortsatt äggläggning. När baggarna enbart får tillgång till sämre värdväxter lever de mycket kortare tid än normalt (bara någon vecka i motsats till upp till 2 månader). Detta betyder att livstidsproduktionen av ägg blir lägre på vitsenap och *B. nigra*.

Rådande teori om samspelet mellan insekter och växter förutser ett nära förhållande mellan honans värdväxtval och ungstadiers framgång på värdväxten. En växt som föredras av rapsbaggen bör vara bra för larverna medan en växt som rapsbaggen bara motvilligt lägger sina ägg på bör vara sämre för larverna. Detta stämmer för jämförelsen mellan raps och vitsenap. Larver som utvecklas på vitsenapsplantor väger betydligt mindre än de som utvecklas på rapsplantor, och antalet ägg som läggs på vitsenap är mycket lägre än på raps. Dessa små larver från vitsenap blir små puppor och till slut små vuxna. Det finns ett direkt samband mellan reproduktionsförmågan hos rapsbaggen och honans kroppsstorlek, ju mindre honan är desto färre ägg lägger hon.

Alla de växtarter vi har undersökt har en gemensam kemisk egenskap. De innehåller senapsoljor (glukosinolater). Senapsoljor finns i växtens vävnad och när växten skadas blandas de med ett enzym (myrosinas) som bryter ner glukosinolaterna. Bland nedbrytningsprodukterna finns vissa ämnen som är giftiga. I små mängder är dessa ämnen inga

problem för människor. Snarare tvärtom, kryddsmaken vi upplever i t.ex. senap är resultatet av denna kemiska process. Men för insekter är även dessa små mängder av ondo. Insekter som inte normalt lever på glukosinolatväxter (kruciferer) och tvångsmatas med dessa ämnen har svårt att fullfölja sin utveckling. Därför har man föreslagit att glukosinolaterna utgör ett försvar för dessa kruciferer. Men insekter är mycket anpassningsbara och några specialister, t.ex. rapsbaggar, kålfjärilar, kålbladslöss, kålmal, kålflugor, har inte bara lärt sig leva med glukosinolaterna och nedbrytningsprodukterna utan även att utnyttja dessa ke-

miska ämnen för att hitta sina värdväxter.

Frön från våra förädlade oljeväxter har mycket låga halter av glukosinolater, men andra växtdelar kan ha högre koncentrationer. När de dubbellåga (låga halter erukasyror och glukosinolater i frö) rapssorterna lanserades undersökte man graden av insektsangrepp från specialister på oljeväxter med högt och lågt glukosinlatinnehåll. Angreppsgraden var lika hög oavsett halt glukosinolater. Tillräckligt med glukosinolater fanns kvar i växten för att låta oljeväxtskadedjuren känna igen sin värdväxt.

Barbara Ekblom

Uppgifter till texten

RAPSBAGGENS VAL AV VÄRDVÄXTER

9. Vad är enligt texten ett av skälen till att det är svårt att hitta alternativ till kemisk bekämpning av rapsbaggen?
 - A De stora mängder kemikalier som använts har gjort rapsbaggen alltmer motståndskraftig mot sina naturliga fiender.
 - B Bara de parasitsteklar som befinner sig i ett visst utvecklingsstadium kan utgöra ett effektivt hot mot rapsbaggen.
 - C Eftersom det är de vuxna rapsbaggarna som skadar oljeväxter måste bekämpningsmetoderna särskilt anpassas till dem.
 - D Rapsbaggens angrepp på oljeväxter sker i ett skede då insekten är relativt fredad från sina naturliga fiender.
10. Enligt texten är vitsenap en dålig värdväxt för rapsbaggen. Detta yttrar sig bland annat på ett av följande sätt. Vilket?
 - A Rapsbaggehonorer som väljer att lägga ägg i vitsenap överger oftast växten innan äggen hunnit utvecklas.
 - B Produktionen av nya ägg hämmas hos rapsbaggehonorer som är hänvisade enbart till vitsenap.
 - C Larver som utvecklats på vitsenap är mera utsatta för och mindre motståndskraftiga mot naturlig bekämpning.
 - D Livstiden för ägg som kläcks i vitsenap är starkt förkortad vilket minskar reproduktionsförmågan.
11. I den beskrivna undersökningen studerades först åtta olika växtarter både i fält och i laboratorium. Inför de fortsatta försöken minskades antalet arter till fyra. Hur förhöll sig resultaten från dessa två försöksomgångar till varandra, enligt texten?
 - A Det ägglägningsbeteende hos rapsbaggen som framträtt i den första omgången försök upprepade sig i den andra omgången.
 - B Resultaten skilde sig från varandra, men enbart beroende på huruvida försöket skett i fält eller i laboratoriet.
 - C Den inbördes rangordningen mellan de mest attraktiva värdväxterna förändrades i den andra försöksomgången.
 - D Eftersom de båda försöksomgångarna var inriktade på olika aspekter av rapsbaggens beteende var resultaten inte jämförbara.
12. Vad är det som händer när en värdväxt skadas av en rapsbagge?
 - A Det bildas glukosinolater.
 - B Det bildas gifter.
 - C Det bildas erukasyror.
 - D Det bildas enzym.

FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA

SNABBMAT I AUTOMAT

I Karl Gratzers bok *Snabbmat i automat – småföretagandets villkor* beskrivs utvecklingen av "automatiska" snabbmatsrestauranger under de första decennierna av detta sekel. Automater var restauranger där gästen serverade sig själv från en dekorerad disk där maten var upplagd i olika fack. Författaren följer branschens och dess företags hela livscykel från introduktionsfasen kring sekelskiftet via tillväxt- och mättnadsfaserna under 1910-talet till utplåningsfasen under 1920-talet. Introduktionen på den svenska marknaden drevs fram av en handfull aktiva mäklare och tillväxten underlättades av svensk tillverkning av färdiga restauranger. Automatrestaurangerna skapade förvånansvärt många arbetstillfällen (som mest 13 250 årsarbetsplatser). I själva verket är benämningen automat ganska missvisande. Det var i första hand fråga om en slags kuliss eller fasad mellan gäst och kök. Bakom denna fortgick arbetet i stort sett som alltid. Det är också denna stelhets med avseende på såväl teknik som organisation som blir automaternas fall. De elektrifierades aldrig och introduktionen av självserveringar på 1920-talet, med direktkontakt mellan gäst och kök, gjorde att automaterna snabbt blev obsoleta.

I och med att författaren trots ett besvärligt källmaterial lyckas skildra ett väl avgränsat ekonomiskt utvecklingsförlopp från början till slut öppnas möjligheterna till en ovanlig och sammanhängande longitudinell analys. Schumpeters teorier om ekonomisk utveckling och omvandling utgör ryggraden i denna. Innovationsmekanismer, diffusion och kombinationer diskuteras och illustreras. Verkliga entreprenörer och imitatorer kan pekats ut och därmed blir dessa roller levandegjorda. En icke oväsentlig del av boken ägnas den "skapande förstörelsen" och det negativa omvandlingstryck som obönhörligt slår ut verksamhet och aktörer.

Studiens kött och blod består av 121 mindre aktiebolag och 374 aktiva styrelseledamöter. Dels handlar det om företagen som system eller organisationer och dels om de individer som deltar i etablering och fortsatt aktivitet. Uppfattningen att samma individer står för ledning och risktagande i småföretag kommer på skam. Inom automatbranschen var dessa funktioner uppdelade på olika personer. Många av de inblandade företagarna hade endast flyktiga relationer till automatbolagen. En stor del av ägandet var utländskt och hanterades av mäklare som var viktiga för branschens initiala utveckling. Trots att företagen i regel var små fanns ett stort antal aktieägare som delade på risken. Detta var särskilt tydligt under etablerings- och tillväxtfaserna. Statlig finansiering och bankers engagemang saknades, däremot spelade tillverkarna av automatrestauranger ofta en betydande roll vid grundandet av företagen. Förutom att de satsade pengar deltog de ofta i de nybildade företagens styrelser under en inledningsfas.

Inom näringen kom så småningom flera kvinnor att inta ledande positioner. De kom in som ägare och medlemmar i styrelserna under mättnads- och nedgångsfasen. De var typiska levebrödsföretagare med en helt annan attityd till

verksamheten än "entreprenörerna" under innovationsfasen. För de förstnämnda spelade sannolikt affärsidén som sådan en betydande roll. Detta understryks också av att många restaurangföreståndare var kvinnor och att de var aktiva under större delen av perioden.

I studien levandegörs den nästan mytiske "entreprenören" genom att livsloppet som företagare följs hos 13 av de oftast återkommande personerna i de 121 företagsstyrelserna. De hade alla tidigare erfarenhet av företagande. Ingen hade dock varit verksam i restaurangbranschen. Några hade emellertid sysslat med skyltmåleri, en verksamhet som hade en viss koppling till utformningen av de fasader som utgjorde automaternas särart. Mellan företagen fanns både konkurrens och samverkan, allt efter vad som verkade lägligt vid olika situationer. Företagen hade alltså inga närmare band till näringen, utan de deltog för att tjäna pengar. De flesta hann också fly branschen när det började gå utför. I några fall hakade företagen på expansionen inom självserveringsnäringen. Man kan således urskilja en grupp "rena entreprenörer" bland mäklare och kreativa imitatorer under innovationsfasen. När sedan en större grupp imitatorer strömmar till lämnar dessa branschen.

Även om den här studien behandlar en svunnen tid är den av stort intresse idag då små- och nyföretagande diskuteras som en viktig väg för att skapa sysselsättning. Bristen på ekonomisk-historiska studier av småföretag ökar ytterligare dess värde. Vår kunskap om svenska företag baseras i första hand på studier av stora internationella företag, vilket inte är så märkligt med tanke på att Sveriges ekonomi i högre grad än andra länders är beroende av dessa. Detta beroende håller dock på att ändra karaktär. Det blir mer indirekt. De stora företagen stöds av allt fler specialiserade konsultföretag. En stor del av dagens företagsbildande äger således rum inom kunskaps- och projektintensiva näringar såsom IT och managementverksamhet, vilket ställer speciella krav på aktörerna. Men också personalrelaterad tjänsteverksamhet tar nya former, inte minst när det gäller den kommersiella hanteringen av måltider, med t.ex. internationella fastfoodkedjor. Det finns således skillnader i villkoren för företagande idag och i början på 1900-talet, men likheterna är dock slående i många avseenden. Det gäller inte bara verksamhetens inriktning och teknikspridningen utan även problem kring finansiering och institutionell miljö.

Det finansiella systemet för företagen var ett nätverk av kontakter. De större finansiella aktörerna visade föga intresse. Det var många små aktörer i produktionsledet, som t.ex. slaktaren och bagaren, som tecknade aktier i utbyte mot att de fick ensamrätt att leverera insatsvaror. Detta sammantaget med att det endast var ett fåtal tillverkare av automater gjorde att utbudssidan hade klart monopolistiska drag. Men stelhetsen i prisbildningen hade också andra orsaker. Under branschens mättnadsfas kom de administrerade priserna att få ett allt större genomslag. Regler om

alkoholutskänkning och ransoneringar kom att gynna framväxten av de konkurrerande allmännyttiga restaurangbolagen.

Bokens underrubrik – småföretagandets villkor – har ett generellt anslag och man kan fråga om dess innehåll verkligen lever upp till detta. Hur pass tidstypisk och närings-specifik är den historia som Gratzner tecknar? Går dessa erfarenheter om småföretagandets villkor att överföra till dagens samhälle? Tyvärr så lämnar författaren i stort över dessa frågor till läsaren att besvara. Och självfallet kan den näringspolitiskt intresserade läsaren dra vissa slutsatser. En del föreställningar och myter om småföretagare kommer säkert på skam. I andra avseenden kan osäkerheten om vad som är generellt snarare öka. I undersökningar från modern tid har t.ex. visats att småföretagandet till betydande del är fråga om en livsstil, dvs. ett något mer sofis-

tikerat förhållningssätt än det som karaktäriseras av Gratzner som "brödfödo-företagande". Denna kategori skiljer sig naturligtvis ändå mer från den andra delen i dikotomin, dvs. entreprenören. I t.ex. detta sammanhang skulle en diskussion av författaren vara ett behövligt stöd.

Till Gratzners försvar kan sägas att han koncentrerat sig på ekonomins övergripande och långsiktiga dynamik där han i sina föreställningar vilar tungt på en Schumpetersk och i svenska förhållanden Dahmén-sk tradition. I framtiden får vi förhoppningsvis se en utveckling av tänkandet kring företagandets långsiktiga dynamik som beaktar såväl nationalekonomins transaktionsperspektiv som företags-ekonomins relationsperspektiv parat med grundläggande empiri av det slag som Gratzner bistått med.

Eskil Ekstedt

Uppgifter till texten SNABBMAT I AUTOMAT

13. Vad utmärkte ägandet i automatrestaurangbranschen under dess uppgångsfas?

- A Det var spritt på många aktörer.
- B Det var samtidigt i hög grad engagerat i konkurrerande branscher.
- C Det var dominerat av bankintressen.
- D Det var koncentrerat till några få "nykomlingar" från andra branscher.

14. Vad var, utifrån textens resonemang, den främsta orsaken till att automatrestaurangerna så småningom försvann från scenen?

- A Brist på kvalificerad ledning.
- B Brist på kapital hos företagen.
- C Brist på teknisk/organisatorisk utveckling.
- D Brist på kundunderlag.

15. Recensenten konstaterar att Karl Gratzner använt sitt faktaunderlag för ett intressant syfte. Vilket?

- A För att belägga betydelsen av tillväxt och privat ägande i ekonomin.
- B För att belysa kvinnornas roll i småföretagandet.
- C För att visa hur en vital småföretagarkultur kan växa upp underifrån.
- D För att undersöka en hel bransch över en längre tidsperiod.

16. Vad är det recensenten saknar i Karl Gratzners arbete?

- A En diskussion om problemen med alltför gamla och otidsenliga faktaunderlag och uppgifter.
- B En diskussion om hur metoden och slutsatserna kan överföras till studiet av dagens småföretagande.
- C En diskussion om de vanföreställningar och mytbildningar som existerar kring restaurangbranschen.
- D En diskussion om riskerna för konkurrenshinder och monopol-tendenser på marknaden.

FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA

NYBYGGARSAMHÄLLET BARNUPPFOSTRAN

Om lydnad i den nutida svenska barnuppfostran är ett fullt ord och självständighet målsättningen, var i det svenska 1800-talets bondesamhälle lydnad och ödmjukhet det uttalade idealet. Den auktoritära uppfostran ingick som en naturlig del i bondesamhällets hustavleideologi med dess hierarkiska uppbyggnad och statiska sociala struktur. Hustavlan, som ingick i Luthers lilla katekes, innehöll bibelspråk anpassade för de tre stånden. Det högsta ståndet är kyrkan, därefter kommer överheten och sist familjen. Varje stånd har vissa befogenheter och inom varje stånd finns en av Gud tillsatt överhet som måste lydas. Inom familjeståndet gällde att de vuxna skulle intaga en ödmjuk ställning inför Gud och överheten och kvinnan inför mannen, men det var barnen och tjänstefolket som stod längst ner på stegen i hustavlans värld.

I en undersökning av tidsperioden 1850–1920 beskriver jag denna uppfostrans utformning hos norrländska nybyggare i Frostvikens, Vilhelmina och Tärna socknar. Främsta uppfostringsmedlen var aga och skrämsel. Guds straff och eviga fördömelse, djävulen och hans anhang, näcken, vittra, kusen, gällargubben, gammalfinna, vargen och uven, allt användes för att i barnen inpränta en underdånig inställning.

Levi Johansson, upptecknare från Frostvikens socken, skriver att idealet är det lydiga, väluppfostrade barnet, så tyst och snällt att det knappt märktes. Men i praxis har nybyggarnas barnuppfostran varierat. Om man hade kunnat titta in i Levi Johanssons barndomshem i Raukasjö på 1890-talet, där farföräldrarna passade barnbarnen, skulle det knappast ha varit någon tyst och stillsam barnaskara man hade fått se. "Gommo" och "goffa" var giktbrutna och hade svårt för att röra sig och därför passade barnen på att riktigt slå sig lösa så fort som föräldrarna försvann bakom dörren. Det enda som "goffa" kunde hota med om de små gjorde något ofog var att rya och göra min av att "komma sättandes", vilket medförde en ännu större villervalla. Levis mor klagade också över att ungarna på grund av allt högljutt ryande blev "lomhörda", dvs. de hörde inte tillsägelser framsagda i normalt tonläge.

Att bli "lomhörd" är ett sätt för barnen att protestera mot styrningen. På liknande sätt är "döspringet" och att inte höra på de vuxna ett sätt för nutida dagisbarn att protestera och skaffa sig utrymme. "Lomhördhet" kan man också höra nutida dagisföräldrar klaga över. De barn som vistas i stora dagisgrupper med livliga och stökiga barn, där personalen måste ta i för att höras, lär sig också att ignorera vuxna som talar i normal ton.

Det finns andra exempel på hur nybyggarbarnen protesterade mot den auktoritära uppfostran. Det viktigaste målet för nybyggarbarnens socialisation var att lära dem att tålmodigt fördraga hårt arbete. Levi berättar hur detta resulterade i "lasskrämsel" för hans och hans kamraters del. "Lasskrämsel" är något som hästar kan drabbas av om de alltför tidigt sätts i hårt arbete. Getarpojarna från fattiga hem drevs till hårt arbete på svältkost av sina hus-

bönder och denna behandling gav dem en avsky för kroppsarbete. Vidare berättar Levi att all skrämsel för helvetets färd och Guds straff fick till följd hos honom och hans jämnåriga att de blev likgiltiga inför religionen. En Gud som var till den grad hämndgirig och småkitslig gick det ändå inte att undkomma, sak samma hur man betedde sig.

Nybyggarnas idealnorm vad gäller barnuppfostran bildar en tydlig kontrast gentemot det nutida svenska uppfostringsidealet; lydnad och ödmjukhet är ju det rakt motsatta till självständighet och framåtanda. Men blev det då underdåniga och ödmjuka vuxna av dessa barn när de växte upp?

Hos den vuxne Frostviksnybyggaren yttrade sig ödmjukheten inför Gud i en fatalistisk livshållning som t.ex. kom fram i förhållningssättet inför olyckor och sättet att tala om döden. Det praktiska handlandet styrdes dock inte av ödestro och uppgivenhet. Man kämpade för sin överlevnad med alla sina krafter och sorgen inför ett barns död var djup, även om talesättet var att "det var bäst som skedde, allt är uttänkt av en högre makt".

Försagdheten inför den världsliga överheten i prästkappa och länsmanngestalt är allmänt omvittnad, men detta är yttringar som endast kommer fram i praxis. Nybyggarnas självbild är den sturske, självägande fjällbon, som råder sig själv och inte låter någon sätta sig på honom. I otaliga Frostvikshistorier träder han fram, den självmedvetne nybyggaren, lugn och färdig, anspråkslös bland sina gelikar, men snabb i käften och slagkraftig inför dumdryghet och översittarfasoner. Nybyggarnas levnadsförhållanden bildade en motvikt gentemot den lutherska underdånighetsideologin. Ensamheten skapade självrådighet och överheten såg man så sällan till.

Getarbarnens tillvaro speglar den blandning av lydnad och självständighet som präglade både barnens och de vuxnas socialisation. I sexårsåldern fick många nybyggarbarn gå ut i skogen som getare, dvs. valla kreatur. De första somrarna getade man hemmavid, därefter blev många barn bortskickade till andra gårdar för att själva förtjäna sitt bröd. Getarna hade vissa sysslor som de skulle utföra; de måste gå ut i skogen en viss tidpunkt och komma tillbaka en annan och gud nåde dem om de inte fullföljde sina plikter. Men inom dessa ramar var de fria att utforma och organisera både sitt arbete och sin lek som de själva fann för gott, utan att ha någon vuxens ögon på sig under hela dagen. Överträdelse av arbetskontrakt straffades hårt och arbetet kunde inte ifrågasättas av barnet, men man lade sig mestadels inte i detaljutformningen.

Om man jämför det sexåriga getarbarnets tillvaro med livet på dagis för en svensk nutida sexåring förefaller dagislivet ytligt sett vara mindre disciplinerat och innehåller mer frihet. Dagistillvaron förverkligar bilden av barndomen i form av frihet från arbete och allt är barnanpassat in i minsta detalj. Den hårda auktoriteten lider inte dagisbarnet av, han/hon blir t.o.m. manad att säga sin mening i olika sammanhang. Men dagisbarnet är istället under ständig övervak-

ning dagen lång och får inte avlägsna sig utom synhåll från personalen. Dagisbarnet anförtros inget eget arbetsansvar, dagarna delas upp i bestämda moment med pedagogiskt innehåll och inget moment är helt fritt från de vuxnas vakande öga.

Jag menar inte att getarbarnen hade det bättre än dagisbarnen: ett barns upplevelse av sin situation är beroende av så många olika faktorer. Dagisbarnen slipper svälta, frysa, slita hårt och få stryk, vilket var många fattigmansbarns lott. Jag vill endast exemplifiera hur socialisationens praxis

och idealnorm kan ge skilda budskap och hur därför slutresultatet hos de enskilda människorna blir sammansatt. Getarbarnen socialiserades medvetet till underdånighet, men genom sin tillvaro i praxis uppfostrades de också till självständighet. Dagisbarnens aktiviteter begränsas på många sätt genom daghemmets rutiner, trots förskolepedagogikens uttalade strävan mot självständigt tänkande.

Marianne Liliequist

Uppgifter till texten

NYBYGGARSAMHÄLLETETS BARNUPPFOSTRAN

- | | |
|--|---|
| <p>17. Hur kan man, utifrån texten, bäst beskriva barnuppfostran i 1800-talets Sverige?</p> <p>A Den var en form av passiv opposition mot det auktoritära samhället.</p> <p>B Den gick i otakt med den övriga samhällsutvecklingen.</p> <p>C Den var en rent privat angelägenhet utan nämnvärt samhällsligt inflytande.</p> <p>D Den avsåg att skapa tacksamma och fogliga samhällsmedborgare.</p> | <p>19. Vilka två begrepp sammanfattar bäst getarbarnens liv, enligt textens resonemang?</p> <p>A Tålmodighet och självdisciplin.</p> <p>B Pliktuppfyllelse och frihet.</p> <p>C Punktlighet och anspråkslöshet.</p> <p>D Arbetsgemenskap och stolthet.</p> |
| <p>18. I texten talas det om nybyggarens syn på sig själv. Vad var det, enligt texten, som framför allt formade denna självsyn?</p> <p>A Religionen</p> <p>B Uppfostran</p> <p>C Arbetet</p> <p>D Miljön</p> | <p>20. Enligt textförfattaren reagerar dagens daghemsbarn och dåtidens nybyggerbarn på liknande sätt mot vuxenvärldens krav. På vilket sätt?</p> <p>A Genom ohörsamhet.</p> <p>B Genom spelad lydnad.</p> <p>C Genom överaktivitet.</p> <p>D Genom högljutt prat.</p> |

1. Familjen Berg, som består av två vuxna och tre barn, har beställt en resa till Cypern. Barnen är 1, 7 och 10 år gamla. Med barnrabatter kostar hela familjens resa 18 000 kr. **Hur mycket kostar resan för barnen?**

- (1) För barnet som är 1 år betalar familjen Berg 1 200 kr.
- (2) För vart och ett av barnen som är 7 och 10 år gamla betalar familjen Berg 40 procent av priset för en vuxen.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

2. Hanna har ett rött och ett blått klot. **Vilken volym har det blå klotet?**

- (1) Det röda klotet, som är mindre än det blå, har volymen $0,75 \text{ cm}^3$. Klotens radier förhåller sig till varandra som 2:3.
- (2) Det blå klotets radie är 50 procent längre än det röda klotets.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

3. Olle skriver ned ett visst antal heltal mellan 10 och 25. Talens medelvärde är 18.
Hur många är talen?

- (1) Medelvärdet av de tre första talen som Olle skriver ned är 22.
(2) Medelvärdet av de två sista talen som Olle skriver ned är 12.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A **i (1) men ej i (2)**
B **i (2) men ej i (1)**
C **i (1) tillsammans med (2)**
D **i (1) och (2) var för sig**
E **ej genom de båda påståendena**

4. Sandra är längre än Annika. Anna är längre än Jenny. **Vem av dem är kortast?**

- (1) Sandra är längre än Jenny.
(2) Anna är kortare än Annika.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A **i (1) men ej i (2)**
B **i (2) men ej i (1)**
C **i (1) tillsammans med (2)**
D **i (1) och (2) var för sig**
E **ej genom de båda påståendena**

FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA

5. Tre sångsvanshonor lade x , y respektive z ägg. **Hur många ägg lade sångsvanshonorna sammanlagt?**

(1) $5y + x = 5z$

(2) $z = 7$

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

6. Den totala prissumman i en cykeltävling uppgår till 35 000 kronor och denna summa ska fördelades bland de fem först placerade. **Hur stort är förstapriset?**

(1) Varje pris är 2 500 kronor lägre än det närmast högre priset.

(2) Pristagarna får i genomsnitt 7 000 kronor.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

7. Anders, Barbro och Calle är tillsammans 90 år gamla. Calle är lika gammal som Anders och Barbro tillsammans. **Hur gammal är Barbro?**

- (1) Anders och Calle är tillsammans dubbelt så gamla som Barbro.
- (2) Om 15 år är Anders hälften så gammal som Calle.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A **i (1) men ej i (2)**
- B **i (2) men ej i (1)**
- C **i (1) tillsammans med (2)**
- D **i (1) och (2) var för sig**
- E **ej genom de båda påståendena**

8. Sara gick från järnvägsstationen till sitt hem. Det tog längre tid för Sara att gå den första halvan av sträckan än den andra. **Hur lång tid tog det för Sara att gå hela sträckan?**

- (1) Det tog Sara 30 min att gå första halvan av sträckan.
- (2) Andra halvan av sträckan gick Sara med en medelhastighet som var 1 km/h högre än den hon hade under den första halvan.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A **i (1) men ej i (2)**
- B **i (2) men ej i (1)**
- C **i (1) tillsammans med (2)**
- D **i (1) och (2) var för sig**
- E **ej genom de båda påståendena**

FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA

9. På en gård finns det 40 kaniner varav 10 vita, 12 svarta och 18 spräckliga. 60 procent av kaninerna är honor. **Hur många av de svarta kaninerna är honor?**

- (1) Av de svarta och vita kaninerna är 10 honor.
(2) Av de spräckliga kaninerna är 14 honor.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A **i (1) men ej i (2)**
B **i (2) men ej i (1)**
C **i (1) tillsammans med (2)**
D **i (1) och (2) var för sig**
E **ej genom de båda påståendena**

10. Två kilogram strösocker kostar 20 kronor. **Vad blir priset per liter?**

- (1) Förhållandet mellan priset per kg och priset per liter är 1 : 0,88
(2) 22,73 dl strösocker väger 2 kg.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A **i (1) men ej i (2)**
B **i (2) men ej i (1)**
C **i (1) tillsammans med (2)**
D **i (1) och (2) var för sig**
E **ej genom de båda påståendena**

11. I en skål finns det kulor som är antingen blå, röda eller gröna. 75 kulor är röda. **Hur många kulor finns det i skålen?**

- (1) 50 procent av kulorna i skålen är antingen röda eller blå.
 (2) 175 kulor i skålen är antingen röda eller gröna.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

12. Therese och Katarina vägde sig vid två olika tillfällen. Vid den första vägningen vägde de 60 kg vardera. **Hur mycket vägde Therese och Katarina tillsammans vid den andra vägningen?**

- (1) Vid den andra vägningen hade Therese ökat i vikt lika mycket som Katarina hade minskat i vikt, i relation till vad de vägde vid den första vägningen.
 (2) Vid den andra vägningen hade Therese i absolut vikt ökat lika mycket som Katarina hade minskat.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA

13. X och Y är två positiva heltal. **Vilket är talet X ?**

- (1) 75 procent av X är 50 procent mer än 20 procent av Y .
- (2) 150 procent av X är 75 procent av 60 procent mer än 20.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A **i (1) men ej i (2)**
- B **i (2) men ej i (1)**
- C **i (1) tillsammans med (2)**
- D **i (1) och (2) var för sig**
- E **ej genom de båda påståendena**

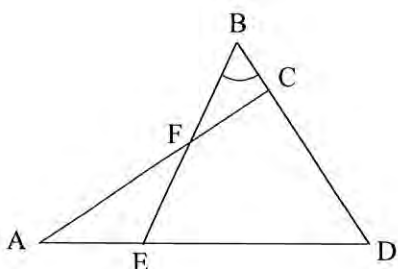
14. Fyra flaskor i två storlekar och olika färger finns på en hylla. En av flaskorna, en röd, har fyllts med vatten till $\frac{2}{3}$. **Hur många centiliter vatten innehåller den?**

- (1) När den röda flaskan är helt fylld innehåller den 50 procent mer än när den är fylld till $\frac{2}{3}$.
- (2) Flaskorna rymmer antingen 0,5 eller 1,0 liter. När de fyra flaskorna är helt fyllda rymmer de tillsammans 3,0 liter.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A **i (1) men ej i (2)**
- B **i (2) men ej i (1)**
- C **i (1) tillsammans med (2)**
- D **i (1) och (2) var för sig**
- E **ej genom de båda påståendena**

15. Beräkna vinkeln EBD i figuren nedan.



Figuren syftar endast till att illustrera problemet. Uppgiften kan inte lösas genom mätning i figuren.

- (1) Vinkeln DAC är 20° och vinkeln CDE är 75° .
 (2) Vinkeln ACD är 85° och vinkeln FCB är 95° .

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

16. Ett företag hyrde ett flygplan för att transportera sina anställda till en konferens. Företaget fick betala 300 000 kronor för att hyra planet oberoende av hur många anställda som åkte med till konferensen. **Hur många anställda åkte med flygplanet till konferensen?**

- (1) Om ytterligare 70 anställda skulle ha följt med flygplanet till konferensen skulle kostnaden per anställd ha minskat med 262,50 kronor.
 (2) När planet flög till konferensen var 28 procent av platserna i flygplanet tomma.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA

17. I en låda finns det 20 papperslappar som är lika stora och märkta med någon av siffrorna 1, 2 eller 3. **Hur många papperslappar är märkta med siffran 3?**

- (1) Om man slumpmässigt tar en papperslapp ur lådan är sannolikheten 0,6 att papperslappen är märkt med 1 eller 3.
- (2) Det finns 12 papperslappar som är märkta med 1 eller 2.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

18. Index används för att visa förändring över tid. Index talet för antalet tillverkade par skor steg med 20 enheter från år 1994 (index = 100) till och med år 1998. **Hur många par skor tillverkades år 1998?**

- (1) År 1996 tillverkades 224 000 par skor vilket var 16 000 par färre än år 1998.
- (2) År 1998 tillverkades 40 000 fler par skor än år 1994.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

19. På ett bord står det en röd, en blå, en gul och en grön kruka. Den tyngsta krukans vikt är 4 kg. **Vilken färg har den tyngsta krukans?**

- (1) Den blå och den gröna krukans vikt tillsammans är 2 kg mer än den gula krukans.
 (2) Den gröna och den gula krukans vikt tillsammans är 2 kg mer än den röda krukans.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

20. Av de startande i en tävling kom ett visst antal i mål, medan de övriga bröt tävlingen. **Hur många startande kom i mål?**

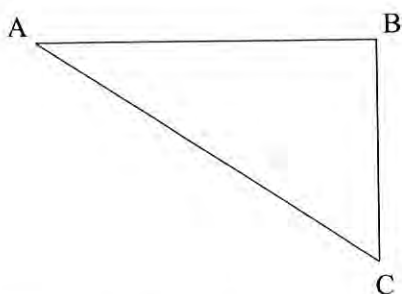
- (1) Om $\frac{1}{3}$ av dem som kom i mål i stället hade brutit och hälften av dem som bröt i stället hade kommit i mål, skulle antalet startande som kom i mål ha varit oförändrat.
 (2) Om trettio fler hade kommit i mål och följaktligen trettio färre brutit, skulle antalet startande som kom i mål ha ökat med 50 procent.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA

21. I den rätvinkliga triangeln ABC är längden av sidan AB $50\sqrt{3}$ cm. Vilken är triangelns omkrets?



Figuren syftar endast till att illustrera problemet. Uppgiften kan inte lösas genom mätning i figuren.

- (1) Sidan AC är dubbelt så lång som sidan BC.
- (2) Om man dividerar längden på sidan AB med längden på sidan BC får man kvoten $\sqrt{3}$.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

22. Erik har plockat äpplen. Av dessa ger han bort $1/3$ till Johan, Peter och Andreas. Andreas får ett av äpplena. Hur många äpplen har Erik sammanlagt plockat?

- (1) Johan får flest äpplen, nämligen hälften av de äpplen Erik ger bort plus ett halvt äpple.
- (2) När enbart Johan har fått sina äpplen, får Peter hälften av de äpplen som återstår av de äpplen Erik ger bort plus ett halvt äpple.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

1. annullera

- A invända
- B erbjuda
- C omvandla
- D anteckna
- E upphäva

2. töcken

- A intrång
- B motvilja
- C bråk
- D bakslag
- E oklarhet

3. regression

- A bestämmelse
- B tillbakagång
- C upprättelse
- D omdaning
- E underkännande

4. pylon

- A orm
- B sjukdom
- C tyg
- D pelare
- E träd

5. skymfa

- A ljuga
- B döma
- C kränka
- D skvallra
- E motarbeta

6. diktat

- A påtvingad lösning av motsättning
- B hästskt utfall mot antagonist
- C starkt samband mellan faktorer
- D falskt rykte om brott
- E bindande anmälan till tävling

7. gastrit

- A sockersjuka
- B åderförkalkning
- C krampanfall
- D tandköttinflammation
- E magkatarr

8. legera

- A övertäcka
- B lagstifta
- C utsortera
- D godkänna
- E sammansmälta

9. emellertid

- A bortsett från
- B tyvärr
- C dock
- D sedan
- E egentligen inte

10. framsynt

- A upplyst
- B obekymrad
- C optimistisk
- D förutseende
- E pålitlig

11. hålla tand för tunga

- A hålla med
- B hålla sig till sanningen
- C hålla tyst
- D hålla sig för skratt
- E hålla ord

12. lynnig

- A okänslig
- B småaktig
- C motbjudande
- D lögnaktig
- E obalanserad

13. belägenhet

- A tjänst
- B brist
- C eftertanke
- D anlag
- E situation

14. burgen

- A förmögen
- B självbelåten
- C gudfruktig
- D hänsynslös
- E gammaldags

15. göra utfästelser

- A hylla
- B lägga till
- C bekänna
- D hålla tal
- E lova

16. **pocka på**

- A motvilligt gå med på
- B vara nyfiken på
- C envist göra anspråk på
- D vara irriterad på
- E våghalsigt ge sig in på

17. **sonett**

- A diktform
- B fäktvapen
- C pelarbord
- D galamiddag
- E danssuppvisning

18. **mangold**

- A rock
- B växt
- C tyg
- D djur
- E tobak

19. **spörsmål**

- A antagande
- B svar
- C misstanke
- D fråga
- E påminnelse

20. **indisponerad**

- A obetydlig
- B ohysad
- C osäker
- D opasslig
- E otålig

21. **fadd**

- A som tidigt gallrats ut
- B som anses vara oduglig
- C som egentligen är onödig
- D som är tystlåten och fåordig
- E som har intetsägande smak

22. **ekvilibrist**

- A balanskonstnär
- B medbrottsling
- C uppfinnare
- D fredsvän
- E vanelögnare

23. **förringa**

- A undervärdera
- B avslöja
- C bedra
- D utplåna
- E utestänga

24. **harang**

- A dåligt skämt
- B långsökt förklaring
- C fix idé
- D frasrikt yttrande
- E elakt rykte

25. **norna**

- A äventyrshistoria
- B ödesgudinna
- C vikingaskepp
- D frihetssång
- E hjältinna

26. **parafras**

- A omskrivning
- B förkortning
- C inledning
- D förbättring
- E utvidgning

27. **raljera**

- A fantisera
- B härma
- C skämta
- D skratta
- E lura

28. **sakral**

- A världslig
- B dyster
- C kyrklig
- D förnäm
- E hednisk

29. **refusera**

- A avsäga sig ansvaret för
- B bryskt tillrättavisa
- C envist förneka
- D inte anta för publicering
- E vägra svara på

30. **kverulant**

- A osäker person
- B godtrogen person
- C skrytsam person
- D klagande person
- E stolt person

FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA

31. **schavottera**

- A inte räcka till
- B bli offentligt utskämd
- C gripas av panik
- D vara i vägen för
- E komma efter

32. **amsaga**

- A orubblig tro
- B elakt rykte
- C gammal vana
- D falskt löfte
- E osann historia

33. **didaktik**

- A undervisningslära
- B bevisföring
- C notskrift
- D svågerpolitik
- E sjukdomsbestämning

34. **disparata**

- A helt olikartade
- B suddiga
- C inte avsedda
- D försvunna
- E helt oväntade

35. **prosaisk**

- A vardaglig
- B förlägen
- C påtaglig
- D uppsluppen
- E konstig

36. **konsensus**

- A förhinder
- B tillstånd
- C enighet
- D motstånd
- E uppskov

37. **metastas**

- A blodpropp
- B dottersvulst
- C ljumskbräck
- D gasbildning
- E ledskada

38. **traktera**

- A bjuda på mat och dryck
- B flytta omkring
- C göra sin röst hörd
- D behandla någon illa
- E vägra gå med på

39. **affektiv**

- A inställsam
- B känsloladdad
- C tillgjord
- D avvisande
- E trösterik

40. **förverka**

- A ha hand om för annans räkning
- B övertyga med goda argument
- C envist motsätta sig förändringar
- D avsluta diskussion i bästa samförstånd
- E gå miste om genom olämpligt beteende

PROVET ÄR SLUT. OM DU HAR TID ÖVER, GÅ TILLBAKA OCH KONTROLLERA DINA SVAR.

HÖGSKOLEPROVET 2001-10-27 – FACIT

BLOCK 1

Delprov 1: LÄS

1	B	11	A
2	A	12	B
3	B	13	A
4	C	14	C
5	A	15	D
6	C	16	B
7	B	17	D
8	C	18	D
9	D	19	B
10	B	20	A

BLOCK 2

Delprov 3: NOG

1	C	12	D
2	A	13	B
3	E	14	E
4	B	15	E
5	E	16	A
6	A	17	B
7	D	18	D
8	E	19	E
9	E	20	B
10	D	21	D
11	C	22	C

BLOCK 4

Delprov 7: ELF

+

Delprov 8: ORD

1	C	11	B
2	A	12	C
3	B	13	B
4	B	14	D
5	B	15	D
6	D	16	C
7	A	17	B
8	C	18	B
9	A	19	A
10	D	20	D

1	E	11	C	21	E	31	B
2	E	12	E	22	A	32	E
3	B	13	E	23	A	33	A
4	D	14	A	24	D	34	A
5	C	15	E	25	B	35	A
6	A	16	C	26	A	36	C
7	E	17	A	27	C	37	B
8	E	18	B	28	C	38	A
9	C	19	D	29	D	39	B
10	D	20	D	30	D	40	E

BLOCK 5

Delprov 9: DTK

1	C	11	E
2	D	12	D
3	C	13	E
4	B	14	C
5	A	15	D
6	D	16	B
7	D	17	B
8	E	18	E
9	D	19	B
10	C	20	C

BLOCK 3 ingår ej! (Utprovningblock)

NORMERINGSTABELL GÄLLANDE HÖGSKOLEPROVET 2001-10-27. (01:B)

TABELL AVSEENDE ÖVERFÖRING AV ANTAL RÄTTA SVAR TILL NORMERAD POÄNG MED ANGIVANDE AV ANTAL, ANDEL OCH KUMULATIV ANDEL PROV-DELTAGARE FÖR RESPEKTIVE NORMERAD POÄNG.

ANTAL RÄTTA SVAR	NORMERAD POÄNG	ANTAL PROV- DELTAGARE	ANDEL PROV- DELTAGARE (%)	KUMULATIV ANDEL PROV- DELTAGARE (%)
0- 33	0.0	654	2.3	2.3
34- 39	0.1	1049	3.8	6.1
40- 42	0.2	734	2.6	8.7
43- 45	0.3	980	3.5	12.3
46- 48	0.4	1126	4.0	16.3
49- 51	0.5	1326	4.8	21.1
52- 54	0.6	1465	5.3	26.3
55- 58	0.7	2149	7.7	34.0
59- 62	0.8	2219	8.0	42.0
63- 66	0.9	2202	7.9	49.9
67- 70	1.0	2153	7.7	57.6
71- 74	1.1	2121	7.6	65.3
75- 78	1.2	1930	6.9	72.2
79- 82	1.3	1757	6.3	78.5
83- 87	1.4	1915	6.9	85.4
88- 91	1.5	1228	4.4	89.8
92- 96	1.6	1212	4.4	94.1
97-100	1.7	690	2.5	96.6
101-104	1.8	474	1.7	98.3
105-108	1.9	281	1.0	99.3
109-122	2.0	189	.7	100.0
		27854	100.0	

MEDELVÄRDE = 0.9437
STANDARDVARIANS = .4643